

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ενιαίου Λυκείου
θεωρητική κατεύθυνση
θετική κατεύθυνση (επιλογής)

Τόμος 6ος

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ

1^η έκδοση

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τόμος 6ος

1^η έκδοση

Ομάδα συγγραφής
Κώστας Η. Ακρίβος
Δ. Πτολ. Αρμάος
Τασούλα Καραγεωργίου
Ζωή Κ. Μπέλλα
Δήμητρα Γ. Μπεχλικούδη

Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο και για την τελική επι-
λογή των κειμένων
Κώστας Μπαλάσκας, Σύμβουλος
Π.Ι.

Επιτροπή κρίσης
Ανθούλα Δανιήλ
Λουκάς Κούσουλας
Έρη Σταυροπούλου

Επιμέλεια έκδοσης
Τασούλα Καραγεωργίου
Δήμητρα Γ. Μπεχλικούδη

**Καλλιτεχνική επιμέλεια
Νότης Κατσέλης**

**Προεκτυπωτικές εργασίες
«Εκδόσεις Σμυρنيωτάκη»**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα εργασίας του Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής: (Τίνα
Χρηστίδη)
Επιμέλεια: Σπυριδούλα Σκούταρη**

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

**Γ΄ Ενιαίου Λυκείου
Θεωρητική κατεύθυνση
Θετική κατεύθυνση (επιλογής)**

Τόμος 6ος

ΣΕΛΙΔΕΣ
ΤΟΥ
ΓΙΩΡΓΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Παιδί προσφύγων της Ανατολικής Θράκης, ο Γιώργος Ιωάννου (1927-1985) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Εκεί έζησε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια, τελείωσε το Γυμνάσιο και αποφοίτησε από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου (1950). Από το 1954 αρχίζει η σταδιοδρομία του ως φιλόλογου εκπαιδευτικού: στην αρχή εργάζεται σε ιδιωτικά σχολεία, στο ενδιάμεσο και για μικρό χρονικό διάστημα, ως βοηθός στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Φιλοσοφική Σχολή — έδρα Αρχαίας Ιστορίας) και το

1960 διορίζεται στη Δημόσια Μέση Εκπαίδευση.

Σε όλη την περίοδο της εκπαιδευτικής του σταδιοδρομίας ο Ιωάννου επιδίδεται στη γραφή και σταδιακά ξεδιπλώνει μέσα από τα κείμενά του το άλλο του πρόσωπο, εκείνο του λογοτέχνη και μελετητή. Η πρώτη του ποιητική συλλογή Ηλιοτρόπια (1954) αποσπά θετικά σχόλια και ταυτόχρονα του δίνει την ευκαιρία να γνωριστεί με ποιητές και συγγραφείς τόσο στη Θεσσαλονίκη, όσο και στην Αθήνα. Για αρκετά χρόνια (1958-1965) συνεργάζεται με το περιοδικό της Θεσσαλονίκης Διαγώνιος, το οποίο εκδίδει ο ποιητής Ντίνος Χριστιανόπουλος, όπου δημοσιεύει ποιήματά του· στο ίδιο διάστημα εκδίδει τη δεύτερη ποιητική του συλλογή Τα χίλια δέντρα (1963).

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 αρχίζει η στροφή του στην πεζογραφία. Η Διαγώνιος φιλοξενεί στις σελίδες της τις πρώτες πρόζες του. Ακολουθούν οι συλλογές διηγημάτων Για ένα φιλότιμο (1964), Η Σαρκοφάγος (1971) και Η μόνη κληρονομιά (1974) που χαιρετίζονται θερμά από την κριτική και εδραιώνουν τη θέση του στη νεοελληνική πεζογραφία.

Παράλληλα ο Ιωάννου εκδηλώνει έντονο φιλολογικό ενδιαφέρον για τη νεοελληνική λαϊκή παράδοση. Καρπός της επιστημονικής του ενασχόλησης με το λαϊκό πολιτισμό (δημοτικό τραγούδι, προφορικές αφηγήσεις, ελληνικό λαϊκό θέατρο) υπήρξαν οι εκδόσεις: Δημοτικά τραγούδια της Κυνουρίας (1965), Τα δημοτικά μας τραγούδια (1966), Μα-

γικά παραμύθια του ελληνικού λαού (1966), Παραλογές (1970), η τρίτομη συλλογή έργων του Ελληνικού Θεάτρου Σκιών Ο Καραγκιόζης (1972) και τα Παραμύθια του λαού μας (1973).

Εκτός από το πρωτότυπο παράγωγο και μεταφραστικό έργο. Μετέφρασε Ευριπίδη (Ιφιγένεια η εν Ταύροις, 1969), Στράτωνα (Μούσα παιδική, 1980) και Τάκιτο (Γερμανία, 1980).

Η ενασχόληση του με το θεατρικό λόγο (Το αυγό της κότας, 1980 και ο μονόλογος Η μεγάλη Άρκτος, 1981), οι μελοποιημένοι από τον Ν. Μαμαγκάκη στίχοι του για το δίσκο Κέντρο Διερχομένων (1981) και η έκδοση του δικού του περιοδικού Φυλλάδιο (1978-85), στο οποίο δημοσιεύονταν αποκλειστικά δικά του

κείμενα, φανερώνουν το εύρος των ενδιαφερόντων του.

Ο Ιωάννου αφιέρωσε μεγάλο μέρος του πνευματικού του μόχθου στην υπηρεσία εκπαιδευτικών στόχων. Συνέβαλε σημαντικά στη συγγραφή του Ανθολογίου για τα παιδιά του δημοτικού σχολείου, στην επιλογή κειμένων —μετά τη μεταπολίτευση— για τα Νεοελληνικά Αναγνώσματα της Μέσης Εκπαίδευσης και συνεργάστηκε επί μακρόν με το μαθητικό περιοδικό *Ελεύθερη Γενιά* (1976-1981), δημοσιεύοντας άρθρα και απαντώντας συμβουλευτικά με αγάπη, χιούμορ και ευαισθησία στα γράμματα των παιδιών που του έστελναν τα κείμενά τους.

Κύρια ενασχόλησή του όμως υπήρξε η πεζογραφία, την οποία υπηρέτησε σε ολόκληρη τη ζωή του

με συνέπεια και επιμονή. Η διαδρομή του ως πεζογράφου συνεχίζεται με τις συλλογές: Το δικό μας αίμα (1978 — Α΄ Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας), Επιτάφιος Θρήνος και Κοιτάσματα (1980)· τον ίδιο χρόνο εκδίδονται τα εκτενή πεζογραφήματα Ομόνοια και Πολλαπλά κατάγματα. Το 1982 εκδίδονται οι συλλογές Εφήβων και μη, Εύφλεκτη χώρα και Καταπακτή. Το 1984, ένα χρόνο πριν από το θάνατο του, δημοσιεύεται η τελευταία συλλογή πεζογραφημάτων, Η πρωτεύουσα των προσφύγων, έργο που ο ίδιος θεώρησε ως το καλύτερό του.

Ο πεζογράφος Ιωάννου υπήρξε ένας βαθιά καλλιεργημένος άνθρωπος. Από τα φοιτητικά του χρόνια οι πνευματικές του ανησυχίες τον έφεραν κοντά στην ποίηση του Καβάφη, του Σεφέρη, του Έλιοτ κ.ά.

Αναγνώστης του Ν.Γ. Πεντζίκη, του Κόντογλου, του Ίωνα Δραγούμη επηρεάστηκε από το έργο τους, γοητεύτηκε από τον Παπαδιαμάντη, αφουγκράστηκε τον εσωτερικό μονόλογο.

Αφομοιώνοντας δημιουργικά τους ήχους όλων αυτών των φωνών ο Ιωάννου διαμόρφωσε τη δική του συγγραφική φυσιογνωμία. Με υλικό αντλημένο από τα δύσκολα παιδικά του χρόνια, από τον κόσμο της προσφυγιάς, από τη δίνη του πολέμου και της Κατοχής και από τις περιπέτειες της μεταπολεμικής περιόδου καταρτίζει το θεματολόγιο του. Η μαρτυρία, το βίωμα, η εξομολόγηση, η έκφραση της υπαρξιακής αγωνίας και του αδιεξόδου τροφοδοτούν τα κείμενά του.

Περιηγητής των πόλεων όπου έζησε, και κυρίως της γενέτειράς

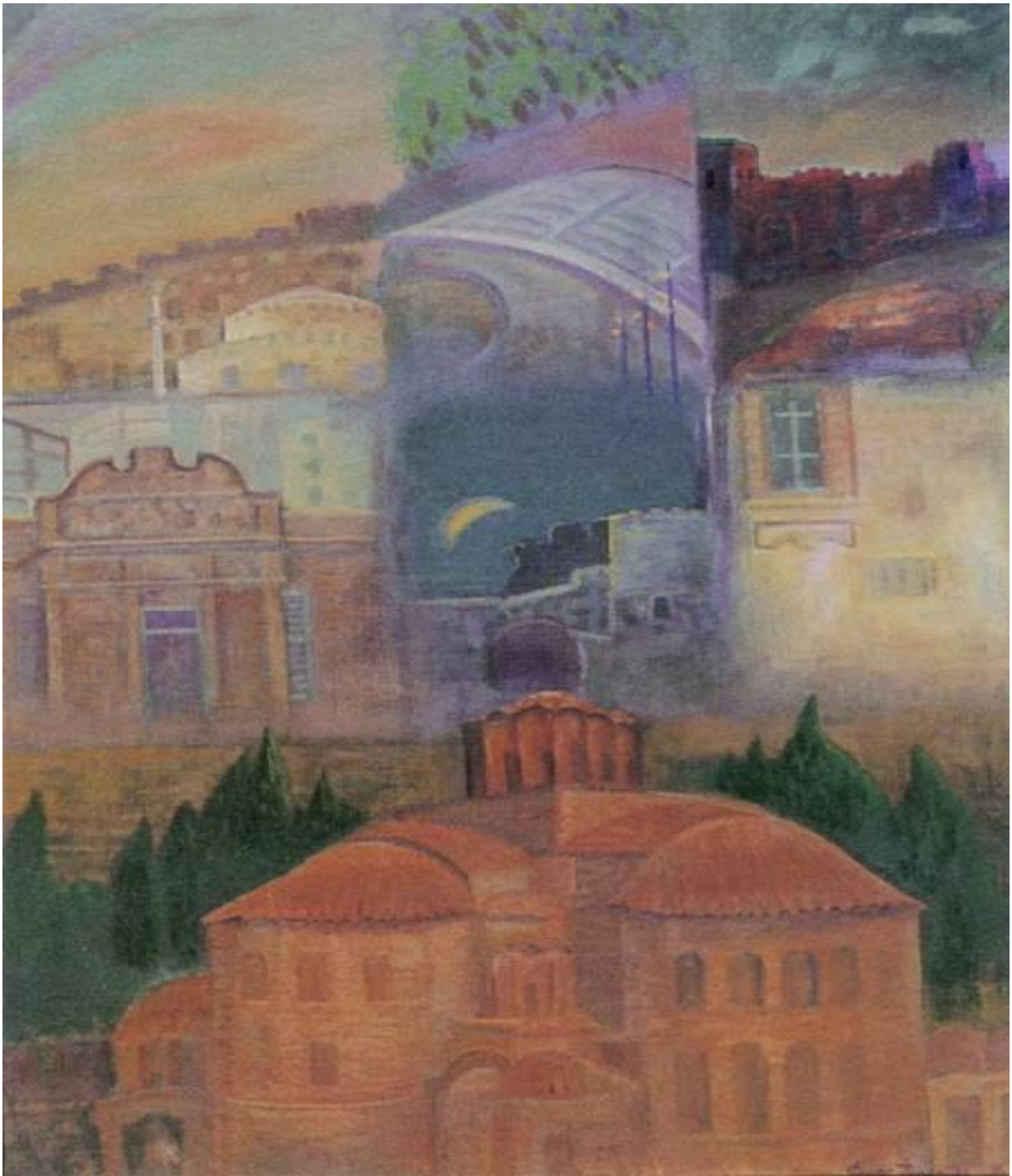
του Θεσσαλονίκης, ο Ιωάννου καταγράφει με ακρίβεια και ενάργεια το καθημερινό τους πρόσωπο. Το εξωτερικό σκηνικό κατά κανόνα συνοδεύεται από την εσωτερική του περιπλάνηση στο χώρο της ατομικής και συλλογικής μνήμης. Οι αποτυπώσεις του, οι περιγραφές — άλλοτε λιτές και άλλοτε εμποτισμένες στο ποιητικό κλίμα— η λεπτή παρατήρηση, το σχόλιο, η ανεπιτήδευτη γραφή, η ανάκληση του παρελθόντος αλλά και η διαπραγμάτευση του παρόντος, τον οδηγούν σε νέους τρόπους οργάνωσης του αφηγηματικού υλικού.

Απελευθερωμένος από τη δεσποτεία του κεντρικού μύθου και της πλοκής, συνθέτει τα περιστατικά που εξιστορεί και σκιαγραφεί τα πρόσωπά του, (πρόσωπα αληθινά, φανταστικά ή μορφές τυχαίων συ-

ναντήσεων που συλλαμβάνει ο φακός του), θρυμματίζοντας τη χρονική και αφηγηματική αλληλουχία του κειμένου.

Ο αναγνώστης των πεζογραφημάτων του Ιωάννου θέλγεται από την αμεσότητα της γραφής του και αισθάνεται οικείο τον κόσμο που αναδύεται μέσα από τις σελίδες του έργου του.

**«Νοσταλγικό», έργο του Φώνη Ζογ-
λοπίτη.**

Μές στούς Προσφυγικούς Συνοικισμούς*

Στέκομαι καί κοιτάζω τά παιδιά· παίζουνε μπάλα. Κάθομαι στό ὀρισμένο καφενεῖο· σέ λίγο θά σχολάσουν καί θ' ἀρχίσουν νά καταφάνουν οἱ μεγάλοι. Κουρασμένοι ἀπ' τή δουλειά, εἶναι πολύ πιό ἀληθινοί. Οἱ περισσότεροί γεννήθηκαν ἐδῶ σ' αὐτή τήν πόλη, ὅπως κι ἐγώ. Κι ὅμως διατηροῦν πιό καθαρά τά χαρακτηριστικά τῆς ράτσας τους καί τήν ψυχή τους, ἀπό μᾶς τούς διεσπαρμένους. Ἰδίως ὅταν τούς βλέπω ἐδῶ, μοῦ φαίνονται πιό γνήσιοι. Κάπως ἀλλιότικοι μοιάζουν μακριά, σέ ἄλλα περιβάλλοντα συναντημένοι.

Ἡ ἀλήθεια πάντως εἶναι πῶς στό ζήτημα τῆς ἀναγνωρίσεως ἔχω φοβερὰ ἐξασκηθεῖ. Ὅπου κι ἂν εἶμαι, τόν Πόντιο, ἄς ποῦμε, τόν διακρίνω ἀπό μακριά· κι ἀπό μιά γραμμή τοῦ κορμιοῦ του μονάχα. Δέν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀκούσω τήν ὁμιλία του, οὔτε νά διαπιστώσω τήν ἀλλιώςτικη μελαχρινάδα. Σπανίως νά πέσω ἔξω. Ἀπό κοντά ὅμως εἶμαι ὀλότελα ἀλάνθαστος. Τό ἴδιο καί μέ τούς Καραμανλήδες,¹ τούς Καυκάσιους, τούς Μικρασιάτες ἀπ' τίς ἀκτές, τοὺς ἄλλους ἀπ' τά βάθη, τούς Κωνσταντινουπολίτες, ἀπό μέσα ἢ ἀπ' τά περὶχωρα, κι ἄς επιμένουν ὅλοι τους πῶς εἶναι ἀπ' τήν καρδιά τῆς Πόλης, κι ἀπ' τό Γαλατά.² Οἱ Θρακιῶτες ὅμως ἔρχονται πιό καστανοί· ξανθοί πολλές φορές, κι εὐκολότερα μπερδεύονται μέ

πρόσφυγες ἀπό μέρη ἄλλα.
Ἐξάλλου σά νά ἔχουν χάσει τήν
ἰδιαίτερη προφορά τους ἢ ἴσως
ἐγώ νά τήν ἔχω συνηθίσει. Μπερ-
δεύονται κυρίως μ' αὐτούς πού
ἤρθαν ἀπ' τή Ρωμυλία. Αὐτό συμ-
βαίνει κι ἀνάμεσα στούς Ἑπειρῶτες
καί στούς ἄλλους ἀπ' τίς περιοχές
τοῦ Μοναστηριοῦ.³

Ὅταν τούς μπερδεύω, τό κατα-
λαβαίνω συνήθως ἀργά· γιατί ἔχω
τόση πεποίθηση πάνω σ' αὐτό τό
ζήτημα, ὥστε σπανίως ρωτῶ. Κατά
βάθος βέβαια αὐτό δέν εἶναι σφάλ-
μα, εἶναι διαπίστωση.

Κι ὁμως πόση συγκίνηση ἔχει νά
κοιτάξεις ἢ νά συζητᾷς στά
καφενεῖα καί νά δαισθάνεσαι τή δι-
κή σου ἢ μιά ἄλλη πανάρχαια ρά-
τσα. Ἀκοῦς ἐκεῖνες τίς φωνές μέ τή
ζεστή προφορά καί σοῦ ἔρχεται ν'

ἀγκαλιάσεις. Ὄνόματα ἀπό σβη-
σμένους τάχα λαούς καί χῶρες δει-
λιάζουν μέσα στό νοῦ· μεθῶ μονά-
χα καί πού τά λέω ἀπό μέσα μου,
καθώς ὀλοένα βεβαιώνομαι. Χαίρο-
μαι νά κοιτάζω τίς ἀδρές καί τίμιες
φυσιογνωμίες τους, κι ἀνατριχιάζω
βαθιά, ὅταν σκέφτομαι πώς αὐτός
πού μοῦ μιλά εἶναι δικός μου
ἄνθρωπος, τῆς φυλῆς μου. Κάτι σά
ζεστό κύμα μέ σκεπάζει ξαφνικά,
θαρρεῖς καί γύρισα ἐπιτέλους στήν
πατρίδα. Δέν ἔχει σημασία πού δέ
γνώρισα ποτέ αὐτή τήν πατρίδα ἢ
πού δέ γεννήθηκα κάν ἐκεῖ. Τό αἷμα
μου ἀπό κεῖ μονάχα τραβάει· ἐκτός
κι ἂν εἶναι ἀληθινό πώς ὁ ἄνθρω-
πος ἀποτελεῖται ἀπ' αὐτά πού τρώ-
ει καί πίνει, ὅποτε πράγματι εἶμαι
ἀπό δῶ. Καί πῶς ἐξηγεῖται τότε ὅλη
αὐτή ἡ λαχτάρα;

Γυρνῶ μέσ στους προσφυγικούς συνοικισμούς μέ δυνατή εὐχαρίστηση. Θράκες, Χετταῖοι, Φρύγες, ὄμορφοι Λυδοί, πάλι, θαρρεῖς, ἀνθοῦν ἀνάμεσά μας. Οἱ ἴδιοι δέν ξέρουν βέβαια αὐτά τά ὀνόματα· γιά μένα ὅμως εἶναι φορτωμένα μυστήριο καί ἀγάπη. Κι ἂν ἀκόμα δέν εἶναι, πολύ θά ἤθελα νά ἦταν ἔτσι ἢ ἀλήθεια.

Κι ὅμως τά τελευταῖα χρόνια ἔχουν κάνει τό πᾶν γιά νά σκορπίσει ἢ ὀμορφιά αὐτή στους τέσσερις ἀνέμους. Οἱ ἐγκληματίες τῶν γραφείων ἐκμεταλλεύτηκαν τή ζωηράδα τους καί τήν ἀγνότητά τους. Τούς ἐξώθησαν νά σφάξουν καί νά σφαχτοῦν· νά φαγωθοῦν, ἰδίως μεταξύ τους. Τώρα φυσικά τούς τρέμουν καί προσπαθοῦν νά τούς

ξεφορτωθοῦν μέ τή μετανάστευση.
Πολύ ἄργά, νομίζω.

Κάθε φορά πού φεύγω ἀπό κεῖ, μέ ἀποχαιρετοῦν χωρίς νά δείξουν παραξένεμα, ἄν καί ἄγνωστοί μου ἄνθρωποι. Τούς πληροφορεῖ τό αἷμα τους γιά μένα, ὅπως καί τό δικό μου μέ κάνει νά τούς κατέχω ὀλόκληρους. Πάντως ποτέ τους δέν ἐπιμένουν νά μέ κρατήσουν στίς παρές τους.

Ὁλομόναχος, ξένος παντάξενος,⁴ χάνομαι στίς μεγάλες ἀρτηρίες. Ὄταν ἀνάβει τό κόκκινο καί σταματοῦν τ' αὐτοκίνητα, μοῦ φαίνεται γιά μιά στιγμή πώς παύει ἐντελῶς κάθε θόρυβος. Ἐρυθρά καί λευκά αἱμοσφαίρια σά νά κυκλοφοροῦν. Κι ὅμως βλέπω πώς τό πλήθος ἐξακολουθεῖ νά περπατᾷ, νά κουβεντιάζει ἤ νά γελάει.

Σταματῶ πολλές φορές στή μέση τοῦ πεζοδρομίου, κι ὅπως στό κούτσουρο πού κόβει τό νερό, ἔτσι περιστρέφονται γύρω μου οἱ διαβάτες. Τώρα πού δέν ἐμποδίζουν οἱ μηχανές, ἀκούω χιλιάδες βήματα στό πλακόστρωτο. Μοῦ ἔρχεται νά καμπυλώσω τή ράχη μου γιά νά περάσει χωρίς ἐμπόδια αὐτό τό ποτάμι. Τῆς Γονατιστῆς,⁵ ὅταν περνάει ἀπό πάνω μου τό βουβό ποτάμι τῶν προγόνων, γονατισμένος πάνω στά καρυδόφυλλα,⁶ σκύβω βαθιά στό χῶμα, γιά νά μή βγάλουν οἱ ψυχές ἐξαιτίας μου τόν παραμικρότερο παραπονιάρικο βόμβο.⁷

Ἐγώ ὅμως ἀπό τώρα εἶμαι βαριά παραπονεμένος. Μέσα στούς ξένους καί στά ξένα πράγματα ζῶ διαρκῶς· στά ἔτοιμα καί στά ἐνοικιασμένα. Συγκατοικῶ μέ ἄν-

θρώπους πού ἀδιαφοροῦν τελείως
γιὰ μένα, κι ἐγώ γι' αὐτούς. Οὔτε
μικροδιαφορές δέν ὑπάρχουν κἀν
μεταξύ μας. Ὁ ἓνας ἀποφεύγει τόν
ἄλλο, ὅσο μπορεῖ. Μά κι ἂν τύχει νά
σοῦ μιλήσουνε, κρύβουν συνήθως
τά πραγματικά τους στοιχεῖα σά νά
ἔναι τίποτε κακοποιοί. Τό ἰδανικό, ἡ
τελευταία λέξη τοῦ πολιτισμοῦ,
εἶναι, λέει, νά μή ξέρεις οὔτε στή
φάτσα τό γείτονά σου. Πονηρά
πράγματα βέβαια· προφάσεις πολι-
τισμοῦ, γιά νά διευκολύνονται οἱ
ἀταξίες.

Γι' αὐτό ζηλεύω αὐτούς πού
βρίσκονται στόν τόπο τους, στά
χωράφια τους, στούς συγγενεῖς το-
υς, στά πατρογονικά τους. Τουλά-
χιστο, ἄς ἦμουν σ' ἓνα προσφυγικό
συνοικισμό μέ ἀνθρώπους τῆς
ράτσας μου τριγύρω.

(Γιά Ένα φιλότιμο, 1964)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

*** Τα έξι πεζογραφήματα του Ιωάννου που ακολουθούν, παρατίθενται όπως αναδημοσιεύτηκαν από τις εκδόσεις Κέδρος.**

- 1. Καραμανλής· ο καταγόμενος από την Καραμανία [Καραμανία: πόλη περί τα 90 χλμ. Ν.Δ. του Ικονίου].**
- 2. Γαλατάς· συνοικία της Κωνσταντινούπολης.**
- 3. Μοναστήριο· πόλη της Νοτιοσλαβίας, άλλοτε σπουδαίο ελληνικό κέντρο (σήμερα ανήκει στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας).**
- 4. παντάξενος· ο εντελώς ξένος.**

5. της Γονατιστής· πρόκειται για την Κυριακή της Πεντηκοστής, κατά την οποία διαβάζεται ο εσπερινός μετά τη Θεία Λειτουργία. Ο εσπερινός λέγεται «Γονατιστή» γιατί περιέχει ευχές γονυκλισίας (ο ιερέας παροτρύνει τους πιστούς να γονατίσουν). Στον εσπερινό αυτό υπάρχουν ειδικές ευχές για ζωντανούς και νεκρούς. Η παραμονή της Πεντηκοστής, το Σάββατο, είναι των ψυχών. Σύμφωνα με λαϊκή δοξασία, από το Μεγάλο Σάββατο οι ψυχές ελευθερώνονται από τον Άδη και έρχονται στον κόσμο λόγω της Αναστάσεως. Μετά τη Γονατιστή τελειώνει η περίοδος χάριτος των νεκρών και αρχίζει ο θρήνος των ψυχών.

6. γονατισμένος πάνω στα καρυδόφυλλα· Στη Θράκη την ημέρα

της Πεντηκοστής πήγαιναν στην εκκλησία κρατώντας κλώνους καρυδιάς και γονάτιζαν πάνω στα φύλλα. Πίστευαν ότι η καρυδιά εξασφαλίζει υγεία και αποδιώχνει τα κακά πνεύματα. Γι' αυτό και την εβδομάδα που προηγείται της Πεντηκοστής έβαζαν στον κόρφο τους φύλλα καρυδιάς. (Βλ. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, τόμος ΙΗ', ΙΘ', 1965-1966, σελ. 313-314).

«...Το ψυχοσάββατο της Πεντηκοστής χρησιμοποιούσαν καρυδόφυλλα για να κλείνουν τα μάτια τους, να μην τα δουν οι ψυχές των νεκρών, αναγνωρίσουν τους δικούς τους και δεν μπορούν μετά να τους αποχωριστούν». (Βλ. Δημ. Σ. Λουκάτος, Συμπληρωμα-

τικά του χειμώνα και της άνοιξης, Εκδ. Φιλιππούτη, Αθήνα, 1985).

7. σκύβω βαθιά στο χώμα, για να μη βγάλουν οι ψυχές εξαιτίας μου τον παραμικρότερο βόμβο· Η κάθοδος των ψυχών και η επιστροφή τους στον Αδη είναι αρχαιοελληνική δοξασία, καθώς δεν υπάρχει ο διαχωρισμός κόλασης και παραδείσου. Αρχαιοελληνικές γιορτές σαν την Πεντηκοστή: τα Λεμούρια — 9, 11, 13 Μαΐου — (οι ψυχές έρχονταν απ' τον Αδη) και τα Ανθεστήρια. Και για τις δύο περιπτώσεις πιστεύεται ότι οι ψυχές είναι τόσο λεπτές στην υφή (σαν να έχουν μια υλικότητα), ώστε μπορούν να κρεμαστούν από έναν ιστό αράχνης... Γι' αυτό εκείνες τις μέρες οι ζωντανοί δεν πρέπει να κινούνται έντονα γιατί μια κίνησή

τους μπορεί να τραυματίσει μια ψυχή. (Βλ. Γ.Α. Μέγας, Ελληνικά εορταί, Αθήνα 1956).

Σχόλιο

Πρόσφυγες και μετανάστες: ένας κόσμος τόσο επίκαιρος για τη σημερινή εποχή, μα και τόσο οικείος ιδίως για τη χώρα μας. Ο αφηγητής περιπλανάται ανάμεσά τους και προσπαθεί με κάθε τρόπο να μεταλάβει κάτι από την οδύνη του ξεριζωμού. Αναζητώντας εναγώνια την ταυτότητά του, πιστοποιεί εντέλει πως το αίμα είναι μια μνήμη με πολύμορφη γλώσσα, αλλά, δυστυχώς πολλές φορές με μητριά πατρίδα.

Ερωτήσεις

1. Τι νόημα προσδίδει ο αφηγητής στους όρους «πρόσφυγες», «ράτσα», «πατρίδα»; Πιστεύετε πως το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο υφίσταται στις μέρες μας ή έχει τροποποιηθεί;
2. Στο κείμενο ο αφηγητής κινείται ανάμεσα σε δύο διαφορετικές ανθρώπινες κοινότητες: τους ανθρώπους της πόλης και τους πρόσφυγες. Πώς αντιμετωπίζει τους κόσμους αυτούς; (α' Ποια είναι εκείνα τα σημεία όπου αυτοβιογραφείται; β' Τι τον ωθεί να μιλά με συγκίνηση για επιστροφή «επιτέλους στην πατρίδα», ενώ βρίσκεται ήδη στον τόπο που γεννήθηκε;)
3. Κατά πόσο στο παρόν πεζογράφημα βρίσκουν εφαρμογή τα λόγια του Νίκου Καζαντζάκη

στην Ασκητική: Το πρώτο σου χρέος, εκτελώντας τη θητεία σου στη ράτσα, είναι να νιώσεις μέσα σου όλους τους προγόνους. Το δεύτερο, να φωτίσεις την ορμή τους και να συνεχίσεις το έργο τους. Το τρίτο σου χρέος, να παραδώσεις στο γιο τη μεγάλη εντολή να σε ξεπεράσει.

«Χαμένες πατρίδες», έργο του Γιάννη Μητράκα.

Το Γάλα

Γάλα ἔχω χρόνια νά πιῶ. Μοῦ λένε πῶς τό ἀπεχθάνονται κυρίως οἱ μπεκρῆδες. Μισῶ κατά βάθος τούς μπεκρῆδες καί τά πιοτά. Πολ- λούς παρόμοιους τύπους εἶδα στή ζωή μου καί τούς σιχάθηκα. Εἶμαι ἐξαιρετικά εὐαίσθητος σ' αὐτό τό θέμα.

Τόν καιρό τῆς μεγάλης πείνας τό γάλα, μαζί μέ μερικά ἄλλα τρόφιμα, ἦταν ἡ μεγάλη ἰδέα μου. Δέν ξέρω πῶς ἔγινε καί τώρα το ἔχω ξεχάσει, χωρίς ὅμως να πάψω να το σέβο- μαι ως κάτι το ιερό. Η λησμοσύνη μου αὐτή δεν οφείλεται στα πιοτά. Παραχόρτασα ἴσως καί δόξα τῷ θεῷ δέν ἔχω γιά πολλά χρόνια ἀρρωστήσει.

Τρεῖς ἢ μᾶλλον δυό φορές μᾶς ἔδωσαν ὅλο κι ὅλο τότε γάλα μέ τό

δελτίο.¹ Τήν τρίτη φορά πῆγα ἀλλά
ματαιώθηκε ἡ διανομή. Πήγαινα σ'
ἓνα γαλατάδικο μακρινό, στήν ἄλλη
ἄκρη. Τό μοίραζαν ἀπόγευμα,
ἔπρεπε ὅμως νά πᾶς νά πιάσεις
οὐρά σχεδόν ἀπ' τό μεσημέρι.
Θυμᾶμαι πολύ ζωηρά τήν τρίτη καί
τελευταία μετάβασή μου στό
ἐλεεινό αὐτό γαλατάδικο.

Ἔφτασα νωρίς ἐκεῖ καί μπῆκα
ἀμέσως στήν οὐρά, πού ἦταν κιό-
λας μεγάλη. Τό χτεσινό πάθημα
πολλῶν εἶχε γίνει μάθημα σέ ὅλους.
Τό στρίμωγμα ἐξαιτίας καί τοῦ κρύ-
ου ὀλοένα μεγάλωνε. Ὁ γαλακτο-
πώλης ὅμως δέ φαινόταν ν' ἀνοίξει
τό γαλατάδικο. Στό μεταξύ ἔγιναν
κάνα δύο ἐπεισόδια λόγω τῆς
στενῆς επαφῆς μας. Παρ' ὅλη τήν
πείνα, ὅπως θά θυμοῦνται ἐλπίζω

πολλοί, ἄνθιζε καί λουλούδιζε τότε
στὶς οὐρές τὸ κολλητήρι.

Κάποια στιγμή ὁ γαλακτοπώλης
μέ τὸ καρότσι του φάνηκε. Ἔρχο-
νταν ὅμως πολὺ γρήγορα καί τὰ
γκιούμια ² χοροπηδοῦσαν. Σάν ἔ-
φταξε κοντά, μᾶς φώναξε: «Χύθηκε
τὸ γάλα στὸ δρόμο». Κανείς δέ δια-
μαρτυρήθηκε. Ἐλεγαν ἄλλωστε
πὺς εἶναι ταγματасφалиτης. ³ Τή
νύχτα γυρνοῦσε καί σκότωνε. Δια-
λύσαμε περίλυτοι τήν οὐρά καί
πήραμε τοὺς δρόμους. Ἦταν φανε-
ρό πὺς εἶχε τελειώσει κι αὐτή ἡ
ὑπόθεση. Ἦμουν ἀπαρηγόρητος.

Στὸ γυρισμό ἄλλαξα δρομολόγιο
γιὰ νά μὴν ξαναπεράσω ἀπὸ κάτι
πεθαμένους πού εἶχα δεῖ πρωτύτε-
ρα. Τοὺς εἶχαν παρατήσει, ποιός
ξέρει γιατί, ἐκεῖ πού ἀρχίζει σήμερα
ἡ ἔκθεση κι ἀκριβῶς στὸ σημεῖο,

θαρρῶ, ὅπου τώρα ὑψώνεται τό τε-
ράστιο μοντέρνο γλυπτό πού
ἐκφράζει, καθώς λένε οἱ εἰδικοί, τήν
αἰώνια ὀρμή τοῦ ἀνθρώπου γιά
πρόοδο καί ἀνάταση. Ἦταν ἕνα με-
γάλο ὀρθογώνιο κασόνη καί τούς
εἶχαν μέσα πρόσωπο μέ πρόσωπο.

Ἐπιστρέφοντας ἀργά ἀπό ἄλ-
λους δρόμους γρήγορα ξεχάστηκα
κι ἄρχισα, ὅπως συνήθως, νά
ὄνειρεύομαι φαγητά. Τά φαγιά πού
τρώγαμε τότε ἦταν κάτι ἀπίστευτα
πράγματα. Ὅλα ἔμοιαζαν μέ κάτι τό
προπολεμικό, μά κανένα δέν ἦταν
ἀκριβῶς τό ἴδιο. Θαρρεῖς καί τό πᾶν
ἦταν νά διατηρηθεῖ ἡ ὄνομασία. Γιά
τό κατσαμάκι ⁴ ὅμως ὄνομασία
εὐγενική δέ βρέθηκε. Θά 'ξιζε νά
γραφτεῖ μιά μελέτη γιά τά φαγιά τῆς
κατοχῆς. Δέν ἀποκλείεται μερικά νά
γίνουν καί τῆς μόδας, ὅλα νά τά

περιμένεις. Τά πιά πολλά εἶχαν γιά
βάση τους τό καλαμπόκι. Εἶναι
μυστήριο πράγμα ἀπό ποῦ ξεφύ-
τρωσε ξαφνικά τόσο πολύ καλαμ-
πόκι. Ἀκόμη καί στίς ἐκκλησίες
ἀντίδωρο καλαμποκίσιο μοιράζανε.
Ὅλοι ἔσπευδαν νά πάρουν.

Θυμᾶμαι ἕνα σωρό γωνιές πού
εἶδα ἀνθρώπους νά πέφτουν. Περ-
νώντας τούς ξαναφέρνω στή μνήμη
μου λέγοντας μιά εὐχή. Ἄν ἤμασταν
ἀνθρωποι, θά ἔπρεπε σέ μερικά
ἔστω σημεία νά ὑπάρχει κάτι, ἕνα
σημάδι γιά μαρτυρία καί ὑπεν-
θύμιση. Σέ μιά μεγάλη ἀπεργία
προπολεμική, ἐκεῖ ὅπου εἶχαν πέ-
σει ἀπεργοί, πάνω στά ξερά αἶματα,
οἱ φίλοι τους καί σύντροφοί τους
εἶχαν βάλει ἀπό μιά τραγιάσκα κι
ἕνα κουλούρι.⁵ Σχεδόν ἀμέσως, βέ-
βαια, ἐξαφανίστηκαν ἀγρίως ὅλα

αὐτά. Πολλοί ἄνθρωποι ἔχουν πε-
θάνει στους δρόμους αὐτῆς τῆς
πόλης.

Νομίζω πῶς μέ ἔχουν σώσει τὰ
ὄνειρα, τὰ ὄράματά μου μᾶλλον.
Τότε μέ εἶχε πιάσει μεγάλη μανία μέ
τό γάλα καί τό κακάο. Φανταζόμουν
καζάνια ὀλόκληρα μέ γάλα καί κα-
κάο νά τ' ἀνακατεύω μέ μιά τερά-
στια ξύλινη χοντρή κουτάλα καί νά
μέ τυλίγει ἡ θεσπέσια ἐκείνη
εὐωδιά. Ἐριχνα, βέβαια, μέσα καί
ἄφθονη ζάχαρη, γνήσια, ὄχι ζαχα-
ρίνη, πού τόση ζημιά ἔκανε στήν
ἐρωτική ἱκανότητα πολλῶν. Ἄνε-
βοκατέβαζα συνεχῶς τίς δόσεις ὡ-
σπου στό τέλος μπούχτιζα, βαρυ-
στομάχιαζα σχεδόν, ἀπ' τὰ τόσο
βαριά πράγματα πού ἔτρωγα μέ τό
νοῦ μου. Ὁ διεθνῆς ἐρυθρός σταυ-
ρός, εὐτυχῶς, μᾶς μοίρασε μερικές

φορές απ' όλα αυτά τά πράγματα. Τί έγιναν άραγε όλοι εκείνοι οί σεμνοί ξένοι πού μέ τόση κρυφή συγκίνηση κοίταζαν έμās τά παιδιά όταν πηγαίναμε νά πάρουμε τά είδη; Πολλές φορές τούς πρόσεξα νά μοϋ ζυγιάζουν πολύ παραπάνω κάνοντας μάλιστα καί τόν αϋστηρό. Όλοι τους έχουν λησμονήσει. Άν σκότωναν άνθρωπους, θά ήταν σήμερα πασίγνωστοι, ίσως καί δοξασμένοι. Άλλά τί νά μās κάνουν τά τρόφιμα τοϋ έρυθροϋ σταυροϋ; Η τροφή ήταν μιά καθημερινή υπόθεση πού μόνο μιά γεμάτη αγορά μπορούσε νά τή λύσει. Γι' αυτό κι έγώ είχα καταφύγει στή φαντασία. Χρόνια καί χρόνια, κι όχι μονάχα στήν κατοχή, τέτοια ήταν τά νεανικά μου όνειρα. Όλο γιά φαγιά, γιά ψωμιά, γιά ροϋχα καί παπούτσια. Δέ

μοῦ ἔμενε δυστυχῶς καιρός οὔτε
ἰκμάδα⁶ γιά πράγματα ὑψιπετῆ⁷
καί λεπτεπίλεπτα. Ἄργά τό διαπι-
στῶνω, τί κρίμα! Ἐνῶ κάτι συνομή-
λικοί μου ἀπό χωριά ἢ πλουσιό-
σπιτα εἶναι σήμερα μέχρι λιποθυμί-
ας λεπταίσθητοι — καί τί ντροπή!
— ἀκόμα καί μπλαζέδες.⁸

Φυσικά, παρόμοια ὄνειρα ἔκα-
μνα γυρνώντας στό σπίτι μετά ἀπό
κεῖνο τό γάλα. Εἶχα τελείως ἀφαι-
ρεθεῖ μές στούς ἀχνούς καί τίς πο-
σότητες. Ὅταν ὅμως ἄρχισα ν'
ἀνεβαίνω τά ἀναρίθμητα σκαλοπά-
τια τοῦ σπιτιοῦ μας, κόπηκαν τά
ποδάρια μου καί τά ὄνειρα. «Πῶς
θά τούς τό πῶ τώρα;» Δέχτηκαν τήν
εἶδησή μου μέ ψυχραιμία. Εἶχαν στό
μεταξύ λάβει μιάν ανείπωτη χαρά.
Κάποιος εἶχε δεῖ νά περνοῦν ἀπ'

τήν Ἐγνατία κάρα φορτωμένα μέ ἄλευρα. Αὐτό σήμαινε πώς τήν ἄλλη μέρα θά μοίραζαν οἱ φοῦρνοι μπομπότα.⁹ Πῆρα, θυμᾶμαι, τό δελτίο καί μέτρησα· δεκατρεῖς ὀλόκληρες μέρες εἶχαν νά μοιράσουν οἱ φοῦρνοι ψωμί. Σχεδόν ντρέπομαι πού τό λέω.

Τό χαρμόσυνο γεγονός ἔπρεπε νά πανηγυριστεῖ καταλλήλως. Μάζεψα τά παιδιά τῆς γειτονιάς καί σέ μιά ἀποθήκη παίξαμε τό βραδάκι караγκιόζη. Παραστήσαμε σέ δική μας διασκευή τήν κωμωδία «Ὁ Караγκιόζης μάγερας».¹⁰ Ἐγώ ἦμουν ὁ Χατζηαβάτης.

— Ἀπό γλυκίσματα ξέρεις, Караγκιόζη μου; ρωτοῦσα ἐγώ.

— Στά γλυκίσματα εἶμαι καί ἐφευρέτης μάλιστα, ἔλεγε ἐκεῖνος. Ἐγώ εἶμαι αὐτός πού ἀνα-

κάλυψε εκείνη τήν ώραία χαρο-
υπόπιτα ¹¹ στήν κατοχή.

— Δέν τό 'χω φάει αὐτό τό γλύ-
κισμα ποτέ μου, ἔλεγα ἐγώ γλυ-
κόφωνα.

— Δέ θά 'σουν ἐδῶ στήν κατοχή.

— Ὅχι, Καραγκιόζη μου, ἤμουνα
ταξίδι στήν Πορτοκαλία.

— Ἐάν ἔτρωγες, Χατζατζάρη μου,
θά σοῦ ἔμενε ἀνάμνηση σ' ὅλη
σου τή ζωή.

— Μά τόσο νόστιμο ἦταν, βρέ
ἀδερφέ;

— Νά σοῦ δώσω νά ἐννοήσεις,
Χατζατζάρη μου· ἔτρωγες τήν
πρώτη μπουκουνιά, ἐγούρλωνες
τά μάτια. Ἐτρωγες τή δεύτερη
μπουκουνιά, ἐτίναζες τά ποδάρι-
α. Ἐτρωγες τήν τρίτη μπουκου-
νιά, ἔπεφτες ἀναίσθητος κάτω.

**Ἐρχόσουν μόνος καί σέ παίρνα-
νε τέσσερεις.**

**— Καί γιατί ἔμενες ἀναίσθητος,
Καραγκιόζη μου;**

**— Ἄπό τή νοστιμάδα τοῦ γλυ-
κίσματός μου.**

**— Μπράβο, Καραγκιόζη, τά συγ-
χαρητήριά μου.**

**Γελοῦσαν, ξεκαρδίζονταν τά
παιδιά, οἱ φίλοι μου, παρ' ὅλη τή
λόρδα πού μᾶς τυραννοῦσε.**

**Τώρα, ὅσοι ἀπ' αὐτούς ἔχουν
σωθεῖ, εἶναι λαμπροί οἰκογε-
νειάρχες, πολύ ἀνώτεροι ἀπ'
τούς πατεράδες τους. Οὔτε
μπεκρουλιάζουν οὔτε ρεμπτελεύ-
ουνε ὅπως ἐκεῖνοι οἱ γερο-
μπαμπαλήδες. Συνήθως ὅμως
πᾶνε συλλογισμένοι καί μελαγ-
χολικοί. Μεῖναν ἀνεξίτηλα ἐκεῖνα**

τά βάσανα μὰ καί οἱ ἐξάρσεις.
Καί κάθε φορά πού συμβαίνει τί-
ποτε τό ὕποπτο,¹² ἀφοῦ τούς
βλέπω πρῶτα ν' ἀγωνίζονται ἀπ'
ὄλους πιό συνειδητά, τούς
συναντῶ ἀργότερα, σάν πάρει ἡ
κάμψη, μέσ στά μπακάλικα καί τά
φουρνάρικα νά ἀγοράζουν μέ
ἀγωνία ἀσυγκράτητη ὅ,τι βροῦνε
μπροστά τους, ἀκόμα καί πράγ-
ματα πού οἱ νεώτεροι τά
θεωροῦνε περιττά. Κι ἐγώ, φυσι-
κά, τό ἴδιο κάνω. Δέν μπορούμε
νά ἡσυχάσουμε χωρίς
ἀποθέματα τροφίμων στό σπίτι.
Ὅλα τά θέλουμε σέ μεγάλες πο-
σότητες. Εἶναι πού φοβόμαστε
κατά βάθος πολύ. Ἔχουμε
διδασχεῖ στό πετσί μας πόσο
εὔκολα καί ξαφνικά μπορεῖ νά
δημιουργηθεῖ μιά παντελής

**ἔλλειψη. Ξέρουμε πώς ὅλος αὐ-
τός ὁ κοσμάκης πού τώρα χο-
ροπηδάει καί χαχανίζει μέσ στήν
ξενοιασιά μπορεί μέ μιά ἀνα-
μπουμπούλα ν' ἀρχίσει ἀφά-
νταστα σύντομα νά ὑποφέρει ἢ
καί νά πεθαίνει ὀμαδικά ἀπό τήν
πείνα. Ὁ θεός νά μήν τό ξανα-
δώσει.**

(Ἡ σαρκοφάγος, 1971)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. δελτίο· ειδική κάρτα που επιτρέπει στον κάτοχο της να αγοράζει αγαθά που δεν πωλούνται ελεύθερα στην αγορά ή βρίσκονται σε έλλειψη.
2. γκιούμι· μεγάλο μεταλλικό κανάτι.
3. ταγματасφαλίτης· αυτός που ανήκε στα τάγματα ασφαλείας.
Τάγματα ασφαλείας· ένοπλα σώματα που συγκροτήθηκαν από τον κατακτητή κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής (1941-44) και επανδρώθηκαν από έλληνες δωσίλογους, οι οποίοι πολεμούσαν τις αντιστασιακές οργανώσεις στο πλευρό των γερμανών κατακτητών.
4. κατσαμάκι· είδος λαϊκού εδέσματος από καλαμποκίσιο αλεύρι με

λίγο λίπος (χυλός από καλαμποκάλευρο).

5. είχαν βάλει από μια τραγιάσκα και ένα κουλούρι· τοποθέτησαν την τραγιάσκα επειδή αυτοί που σκοτώθηκαν ήταν εργάτες· το κουλούρι σχετίζεται με τη συνήθεια να τοποθετείται επί σαράντα μέρες, αφότου πεθάνει κάποιος, λίγο ψωμί και ένα ποτήρι νερό σ' ένα σημείο του σπιτιού για την ψυχή του νεκρού που, όπως πιστεύεται, τριγυρίζει εκεί που έζησε πριν εισέλθει στο βασίλειο του κάτω κόσμου.

6. ικμάδα· στοιχείο ζωτικότητας, δύναμη για τη ζωή.

7. υσιπετής· υψηλός.

8. μπλαζέ· άκλιτο επίθετο· αυτός που φανερώνει αδιαφορία και βαργεστημάρα, ενδεχομένως και υπεροψία ή περιφρόνηση (γαλ. blasé

του ρ. blaser: μπουχτίζω, χορταίνω).

9. μπομπότα· ψωμί φτιαγμένο με αλεύρι από αραποσίτι.

10. Ο καραγκιόζης μάγερας· Το θέατρο σκιών ήταν το πιο αγαπημένο θέαμα για τα παιδιά της γενιάς του συγγραφέα και η δημιουργία αυτοσχέδιων παιδικών παραστάσεων συνηθισμένη τους ασχολία. Τέτοιου είδους μνήμες και βιώματα ίσως ώθησαν τον Ιωάννου να ασχοληθεί συστηματικά με τη μελέτη του Καραγκιόζη.

11. χαρουπόπιτα· πίτα φτιαγμένη με χαρούπια (χαρούπι: ο καρπός της χαρουπιάς· χαρουπιά· αειθαλές καρποφόρο δέντρο, ξυλοκερατιά).

12. Κάθε φορά που συμβαίνει τίποτε το ύποπτο· όταν υπάρχει φόβος για ενδεχόμενη αποσταθεροποί-

ηση. Υπαινιγμός για τη στρατιωτική δικτατορία (1967-1974).

Σχόλιο

Με αφορμή την έλλειψη, κατά την περίοδο της Κατοχής, ενός βασικού είδους διατροφής, όπως είναι το γάλα, ο αφηγητής καταγράφει τις αλλαγές στον καθημερινό βίο των ανθρώπων της πόλης του εστιάζοντας το ενδιαφέρον του στα παιδιά που με φαντασία, ευρηματικότητα και χιούμορ αντιστέκονται στην πείνα και στα δεινά της δύσκολης εκείνης εποχής.

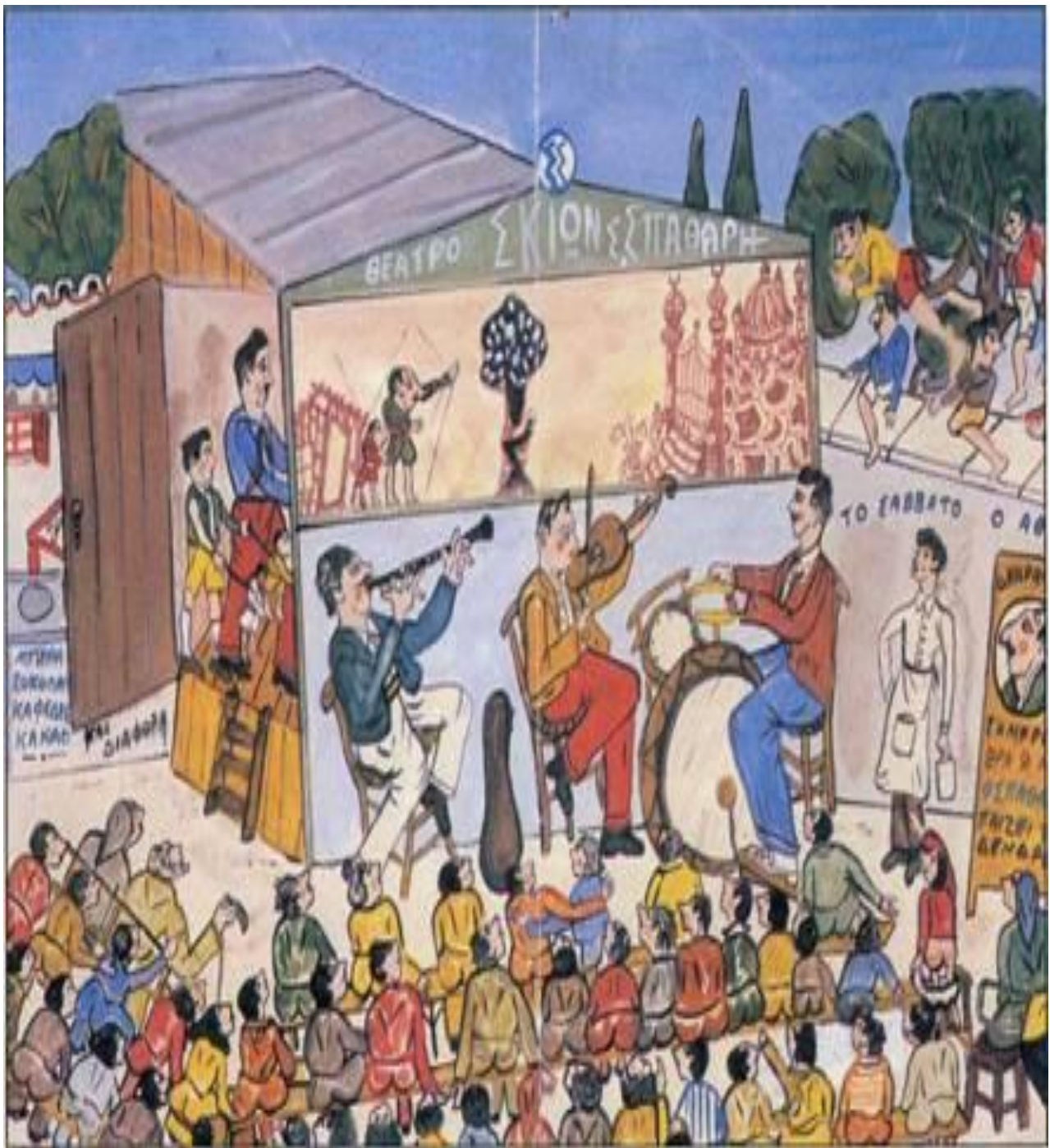
Ερωτήσεις

1. Με ποιο τρόπο και με ποια μέσα κατορθώνει το παιδί να ξεπερνά τη

σκληρή πραγματικότητα της Κατοχής;

2. Ανάμεσα στις πολλές αντιθέσεις που διακρίνει κανείς στο κείμενο, ξεχωρίζει εκείνη του γαλακτοπώλη-ταγματасφαλίτη και των «σεμνών ξένων». Να τη σχολιάσετε, αφού λάβετε ιδίως υπόψη σας το σημείο: Όλοι τους έχουν λησμονήσει. Αν σκότωναν ανθρώπους, θα ήταν σήμερα πασίγνωστοι, ίσως και δοξασμένοι.

3. Όπως σε όλα τα πεζογραφήματα του Γιώργου Ιωάννου έτσι και εδώ η αφήγηση παραμένει στα όρια της εμπειρίας ενός μονάχα ανθρώπου. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται ξεκάθαρα η συγκεκριμένη αφηγηματική στάση; Τι νομίζετε πως επιτυγχάνεται μέσ' από αυτή την επιλογή του αφηγητή;

**«Η παράσταση του Καραγκιόζη»,
1959, έργο του Ευγένιου Σπαθάρη.**

Παναγία ἡ Ρευματοκρατόρισα

Στή μισοβυθισμένη μέσ στά χώματα Ἀχειροποίητο,¹ σέ μιά γωνιά τοῦ νάρθηκα, βρίσκεται σχεδόν παραπτεταμένη ἡ Παναγία ἡ Ρευματοκρατόρισα. Κατεβαίνω ἀρκετά συχνά καί τήν κοιτάζω πικροχαμογελώντας γιά τήν κοινή κατάντια μας. Δέ μοιάζει, βέβαια, μέ προσκύνημα αὐτό πού κάνω καί τό ξέρω καλά. Εἶναι πιό πολύ σάν ἐπίσκεψη σέ μιά παλιά φιλενάδα τῆς γιαγιᾶς μου καί τῆς προγιαγιᾶς μου, ὅπου πάω γιά νά χαϊδευτῶ καί νά κλαυτῶ, μιά κι ἔχουν λείψει προπολλοῦ ἐκεῖνες. Τό κερί τ' ἀνάβω ἀπλῶς γιά νά βλεπόμαστε καλύτερα. Κρυφοκοιταζόμαστε ὥσπου νά λιώσει κι ὕστερα τή φιλῶ στά πεταχτά καί φεύγω. Τά συναισθήματά μας πάντοτε τά καταπιέ-

ζουμε στό σπίτι. Ὠρες ὦρες θαρρῶ πώς κάτι θέλει νά μοῦ μιλήσει. Αυτό καί νά γίνει δέν πρόκειται νά τό θεωρήσω γιά θαῦμα.

Πολλές ἱστορίες, πολλά ἀνέκδοτα καί μυστικά, θά πρέπει νά ξέρει γιά τούς προγόνους μου. Αἰῶνες τήν προσκυνοῦσαν καί τήν ἐμπιστεύονταν στήν πατρίδα. Ἐκεῖ, ἦταν ἀρχόντισσα, εἶχε παλάτι δικό της, αὐτοκρατορικό. Ἐδῶ, μόλις καί τῆς ἐπιτρέπουν νά κουρνιάζει σ' αὐτόν τό νάρθηκα. Πάλι καλά πού δέν τήν ἔστειλαν ἀκόμα σέ κανένα μουσεῖο. Ἡ προσφυγιά κι αὐτηνῆς κι ἡ δική μας οὔτε ἔληξε οὔτε πρόκειται ποτέ νά λήξει. Χάσαμε τά σπίτια μας, τά παλάτια μας, κι ἤρθαμε ἐδῶ νά παλεύουμε μέ τούς σκληροτράχηλους ντόπιους, πού ἀμέσως μᾶς ὄρμηξαν.

Τή Ρευματοκρατόρισσα τή φέραν οί παππούληδές μου ἀπό μιά πολιτεία τῆς Προποντίδας. Τήν ἄρπαξαν μιά Κυριακή πρωί καί φύγαν πάνω στ' ἄλογα. Ὁ δεσπότης δέν πρόλαβε νά βγάλει τ' ἄμφιά του, σάν ἦρθε ἡ εἴδηση πώς ἔφταναν οί τσέτες.² Πρόσταξε μοναχά τόν κόσμο νά πάρει ἀμέσως τά βουνά, κι αὐτός, ἀφοῦ τέλειωσε ὅπως ὅπως τή λειτουργία, ἀνέβηκε στό ἄλογο καί καλπάζοντας μέσ στά χρυσά τούς πρόφταξε. Οἱ γέροι καί τά γυναικόπαιδα ἔτρεχαν τό κατόπι, γύρω τριγύρω ἔφερναν κύκλους τά παλικάρια, καί δίπλα στό δεσπότη ἕνας παλίκaros μέ τήν εἰκόνα ἀγκαλιά πήγαινε πάνω στ' ἄλογο. Κρύφτηκαν σ' ἕνα σπήλαιο βαθύ καί γλίτωσαν ἀπ' τούς τσέτες, πού πέρασαν ἀπ' τό διπλανό μονοπάτι. Στά

μωρά είχαν δώσει μόκο, αφιόνι³
δηλαδή, κι έτσι δέν κλαΐγαν. Ήταν
έμπειροι σ' αυτά και από καιρό για
όλα προετοιμασμένοι. Τή νύχτα κα-
τέβηκαν κρυφά τά παλικάρια και
πήραν κι άλλα πράγματα. Όμως
τόν Άγιο Γιώργη τόν Άράπη⁴ κανέ-
νας δέν τόν πρόλαβε, τόν είχαν κά-
ψει οί τοῦρκοι. Έκλαψε ό δεσπότης
σάν τό έμαθε και πήρε τήν
άπόφαση νά τούς όδηγήσει πιά
στήν έλεύθερη πατρίδα. Σέ δυό
τρεις μέρες, τραβώντας συνεχώς
κατά τά δυτικά, έφτασαν στόν Έβρο
και διάβηκαν σά λιτανεία τό ρεῦμα.
Ή Ρευματοκρατόρισα συγκράτησε
και πάλι τό πολύ νερό.

Στή Σαλονίκη τούς πιό πολλούς
τούς στρίμωξαν στην Άχειροποίητο
ή εκεί γύρω. Οί τοῦρκοι είχαν με-
τατρέψει για αιώνες τήν τεράστια

ἐκκλησιά σέ τζαμί κι ἔτσι τήν εἶχαν
μαγαρίσει.⁵ Μποροῦσαν λοιπόν νά
τή μαγαρίσουν λιγάκι κι οἱ
ἀνοικονόμητοι πρόσφυγες. Αὐτοί,
ἀφοῦ ἔστησαν τήν εἰκόνα τους στή
θέση τοῦ ἱεροῦ, χώρισαν μέ κου-
βέρτες καί σεντόνια χώρους σά
δωμάτια κι ἄρχισαν νά ζοῦν.

Ἔρωτες, καβγάδες, ξυλοδαρμοί,
γλέντια, χαρές καί γεννητούρια, γί-
νονταν πίσω ἀπ' τά κρεμασμένα
σεντόνια, πού τότε μόνο σηκώνο-
νταν ὅλα, ὅταν ἦταν ἰδιαίτερα μεγά-
λης σημασίας τό γεγονός. Στά καρ-
ναβάλια καίγονταν τό πελεκούδι.

Ὡς κι οἱ μπαγιάτηδες σαλονικοί
προσπαθοῦσαν νά λάβουν μέρος.

Ἦστερα ἀπ' ὅλα αὐτά, ἦταν βέβαια
περιττό νά ξαναγιαστεῖ ἡ ἐκκλησία,
πράγμα ὅμως πού ἔγινε μεγα-
λοπρεπῶς, μόλις πέταξαν ἀπό μέ-

σα τούς πρόσφυγες. Ἡ εἰκόνα, φυσικά, ἀπόμεινε αἰχμάλωτη τῶν ξένων παπάδων.

Τίς ἱστορίες αὐτές τίς ἔμαθα πολύ ἀργότερα ἀπό ἓνα πλῆθος ἀνθρώπων, πού μέ τόν ἓνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο ἔχει πλέον ἐκλείψει. Ἐκτός ἀπ' τήν εἰκόνα, σχεδόν τίποτε ἄλλο δέν ἀπομένει ἀπό κείνη τή γενιά. Ὅσο τήν κοιτάζω, τόσο θαρρῶ πώς βλέπω στό πρόσωπό της τή γιαγιά μου. Ἐτσι θά ἦταν, βέβαια, καί ἡ προγιαγιά μου. Οἱ ἄνθρωποι μοιάζουν στίς δικές τους περιοχές. Εἶναι ὅμως νέα ἡ εἰκόνα καί ὄμορφη καί στό δέρμα κεραμιδιά, σάν νά βουτήχτηκε, πράγμα διόλου ἀπίθανο, σέ αἱμάτινο ποτάμι. Πολλές σφαγές θρυλοῦνται στά παλιά τά χρόνια. Ὁ παππούς μου εἶχε μάθει ἀπ' τόν προπαππού μου

καί πάντα κοίταζε τήν πλάτη τοῦ ἄρνιοῦ,⁶ προβλέποντας τά αἵματα, τίς πείνες καί τίς δίψες. Πήγαινε τότε κρυφά καί τό 'λεγε καί παρακαλοῦσε γονατιστός τή Ρευματοκρατόρισα. Ὅταν ἕνα λατρευτό μου πρόσωπο ἔκαμνε συνέχεια αἱμοπτύσεις βαριές τρέχοντας σάν τρελός γιά γιατρούς, πέρασα μιά στιγμή καί τό 'πα στήν εἰκόνα. Μά, ἦταν ἀργά πιά. Ἔτσι τρέχω πάντα στίς δύσκολες ἤ τίς χαρούμενες στιγμές καί τῆς τά λέω ὅλα. Κι ὄχι πώς περιμένω καμιά βοήθεια. Τί νά σοῦ κάνει κι αὐτή ἐνάντια στήν παντοδύναμη μοίρα; Ἀπλῶς νιώθω τή βαθιά ἀνάγκη νά τά ἐμπιστευτῶ σ' ἕνα δικό μου πρόσωπο, πού ξέρει τή ρίζα μου καί τή φύτρα μου κι ἀνησυχεῖ ἴσως γιά ὀρισμένα καμώματά μου. Στούς γάμους, τίς κηδεῖες

καί τά βαφτίσια πάντα τούς
συγγενεῖς δέν πρωτοθυμᾶται κανέ-
νας;

Μιά μέρα, τώρα τελευταῖα, καθώς
τής παραπονιόμουν νοερά γιά τήν
ἀφόρητη πιά ἔρημιά μου, ἄκουσα
μέσα μου σάν ἀπάντηση ἕνα πο-
ντιακό τραγούδι μέ ὠραῖο σκοπό:

Τυραννίουμε καί κλαίω
καί κανέναν δέν τό λέω.
Σ' ἕνα ν-ἔμορφον κορτσό-
πλον⁷
τά παράπονα μ' θά λέω.

Τήν εἶδα σά νά μοῦ ἔγνεφε
ἐνθαρρυντικά — ἴδια ἤ γιαγιά μου,
πού ὡς τά τελευταῖα της ἔλπιζε γιά
δισέγγονα. «Δίκιο ἔχεις, ψιθύρισα.
Καιρός καί γιά κορτσόπλον, πράγ-
ματι. Θά σβήσει τό ρέμα μιᾶς γενιᾶς

όλόκληρης άπάνω μου, έτσι όπως πάω».

('Η σαρκοφάγος, 1971)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αχειροποίητος· Μεγάλη Παλα-ιοχριστιανική βασιλική εκκλησία της Θεσσαλονίκης αφιερωμένη στην Παναγία Θεοτόκο. Η επωνυμία «Αχειροποίητος» εμφανίζεται για πρώτη φορά σε έγγραφο του 1320 και σχετίζεται με την εικόνα της Παναγίας δεομένης που υπήρχε στο ναό. [αχειροποίητος· αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί από ανθρώπινα χέρια].
2. Τσέτες· Τούρκοι αντάρτες.
3. αφιόνι· ναρκωτικό που παράγεται από το ποώδες φυτό μή-

κων η υπνοφόρος· κοιν. παπα-
ρούνα.

4. τον Άγιο Γιώργη τον Αράπη·
εικόνα του Αγίου Γεωργίου στην
οποία ο Άγιος παρίσταται μαύ-
ρος. Μια τέτοια εικόνα βρίσκεται
στη Νέα Ηράκλεια Χαλκιδικής
(την μετέφερε κάποιος πιστός
από την Αβησσυνία).
5. μαγαρίζω· μολύνω, λερώνω.
6. ...πάντα κοίταζε την πλάτη του
αρνιού· πρόκειται για ωμοπλα-
τοσκοπία, έναν από τους τρόπο-
υς πρόγνωσης του μέλλοντος. Η
εξέταση της πλάτης των αρνιών
του Πάσχα επιβιώνει μέχρι τις
μέρες μας. Ανάλογος τρόπος
πρόβλεψης του μέλλοντος ήταν
κατά την αρχαιότητα η εξέταση
των σπλάχνων των σφαγίων,
συνήθεια που απαντάται και
στον Όμηρο.

7. κορτσόπλον· (ποντιακά) το κορίτσι.

Σχόλιο

Μνήμες, εικόνες και ιστορίες από μια καθημαγμένη εποχή και από ένα κόσμο βασανισμένο από τις ιδιοτροπίες της ιστορίας. Στο συγκεκριμένο διήγημα το εικόνισμα παύει κατ' ουσίαν να είναι ένα απλό θρησκευτικό σύμβολο· προσκυνώντας και λατρεύοντάς το οι κάθε λογής ξεριζωμένοι κατορθώνουν ν' αγγίξουν τις ρίζες τους, ν' ακούσουν τη φωνή των προγόνων και να αισθανθούν την παραμυθητική στήριξη που παρέχει η παράδοση στις δύσκολες στιγμές του βίου.

Ερωτήσεις

1. Ο αφηγητής εκφράζει τη θρησκευτικότητα του με έναν μάλλον ασυνήθιστο και ιδιότυπο τρόπο. Σχολιάστε την άποψη αυτή.
2. Η προσφυγιά κι αυτηνής κι η δική μας ούτε έληξε ούτε πρόκειται να λήξει: Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο αφηγητής οδηγείται σε μια τόσο απαισιόδοξη πρόβλεψη;
3. Με ποιο τρόπο γίνεται, κατά τη ροή της αφήγησης, η σύνδεση παρόντος και παρελθόντος; Ο αφηγητής τηρεί τη χρονική ακολουθία των γεγονότων ή επιλέγει μια ευρύτερη ποικιλία χρονικών συνδέσεων;
4. Από τις πολλές εικόνες του αφηγήματος ποια είναι εκείνη

που σας προκαλεί τη μεγαλύτερη εντύπωση; Γιατί;

Ὀμίχλη

Δέν ξέρω πιά τί γίνεται μέ τήν ὀμίχλη κι ἄν ἐξακολουθεῖ νά πέφτει τόσο πηχτή ἢ μήπως χάθηκε ὀλότελα κι αὐτή, ὅπως ἡ πάχνη πάνω ἀπ' τά πρωινά κεραμίδια. Βλέποντας τήν παρθενική πάχνη νά γυαλίζει παντοῦ, λέγαμε: «Εἶχε κρύο τή νύχτα» ἢ «τά λάχανα θά γίνουν μέ τήν πάχνη πιό γλυκά· πρέπει νά κάνουμε ντολμάδες».

Ὅταν ἐρχόταν ὁ καιρός τῆς ὀμίχλης, εἶχα πάντα τό νοῦ μου σ' αὐτήν. Μέρα τή μέρα περίμενα νά μέ σκεπάσει κι ἐγώ νά χώνομαι ἀθέατος μέσα της. Θλιβόμουν ὅμως πολύ, ὅταν ἔπεφτε τίς καθημερινές, τήν ὥρα πού βασανιζόμουν μέ τά χαρτιά στό γραφεῖο. Παρακαλοῦσα νά κρατήσῃ ὡς τό βράδυ, συνήθως ὅμως γύρω στό μεσημέρι διαλυό-

ταν από έναν ήλιο ιδιαίτερα δυσάρεστο.

Μά, καμιά φορά, όταν ξυπνώντας τ' απόγευμα, τήν ώρα που έλεγα αν θά πάω στο σινεμά ή στο καφενείο, έβλεπα αναπάντεχα απ' τό παράθυρο τό άπέραντο θέαμα τής όμίχλης, άλλαζα άμέσως σχέδια και πορείες. Σήκωνα τό γιακά τής καμπαρντίνας, κατέβαινα μέ σιγουριά τά σκαλιά κι έφευγα για τήν παραλία, χωρίς ταλαντεύσεις. 'Η όμίχλη είναι για νά βαδίζεις μέσα σ' αυτήν. Διασχίζεις κάτι που είναι πυκνότερο από άέρας και σε στηρίζει. Άλλά και κάτι ακόμα· όμίχλη χωρίς λιμάνι είναι πράγμα άταίριαστο.

'Η όμίχλη ήταν ακόμα πιο γλυκιά, όταν τήν ψιλοκεντοϋσε εκείνη ή βροχή, ή πολύ ψιλή βροχή του ουρανού μας. Αυτή που δε σε βρέ-

χει, μά σέ ποτίζει μονάχα καί φυ-
τρώνουν πιό λαμπερά τά μαλλιά
σου τήν ἄλλη βδομάδα. Καί τότε
ἔπαιρναν νόημα τά φῶτα καί τά
τράμ καί τά κορναρίσματα. Ἀκόμα
κι οἱ πολυκατοικίες γίνονταν
ἐλκυστικές μέσ στην ἀχνάδα.

Κι ὕστερα ἔφτανα στό καφενεῖο
τοῦ λιμανιοῦ, αὐτό πού ἀπό χρόνια
εἶναι γκρεμισμένο, νά ξαναβρῶ τήν
παρέα μου. Κι ὅταν δέν ἦταν ἐκεῖ —
καί δέν ἦταν ποτέ ἐκεῖ— καθόμουν
ῶρες καί καρτεροῦσα. Πίσω ἀπ' τά
τζάμια διαβαῖναν ἀράδα οἱ σκιές
αὐτῶν, πού τώρα ἔχουν πεθάνει.
Κολλοῦσαν τό μοῦτρο τους γιά μιά
στιγμή στό θαμπό τζάμι κι ἄλλοι
ἔμπαιναν μέσα, ἐνῶ ἄλλοι
τραβοῦσαν ἀνατολικά γιά τόν Πύρ-
γο τοῦ Αἵματος.¹ Κι ἂν δέ μοῦ
ἔγνεφε κανεῖς ἔβγαινα κι ἀκο-

λουθοῦσα μιά σκιά, πού ποτέ δέν
μποροῦσα νά προφτάσω.

Δέ θυμᾶμαι ἀπό ποῦ ἐρχόταν
ἐκείνη ἢ ὀμίχλη· μᾶλλον κατέβαινε
ἀπό ψηλά. Τώρα, πάντως, ξεκινάει
βαθιά ἀπ' τὰ ὄνειρα. Αὐτά πού χρό-
νια μένανε σκεπασμένα μ' ἓνα βαρὺ
καπάκι, πού ὅμως πῆρε ἀπ' τήν πί-
εση γιά καλά νά παραμερίζει.

Πέφτει πολλή ὀμίχλη, γίνομαι
ἓνα μ' αὐτήν, καί ξεκινάω. Ἀκο-
λουθῶ ἄλλες σκιές ὀνοματίζοντάς
τες. Περπατῶ κοιτάζοντας τό λιθό-
στρωτο. Αὐτό σέ πολλούς δρόμους
καί δρομάκια ἀκόμα διατηρεῖται.
Δέν ὑπάρχει, βέβαια, ἀνάμεσα στίς
πέτρες τό χορταράκι, πού φύτρωνε
τότε. Ὅλα ἔχουν γκρεμίσει ἢ ξε-
ραθεῖ. Κανένας θάνατος δέν εἶναι
καλός. ὦ, καί νά 'ταν ἀλήθεια, αὐτό

πού λένε, πώς θά τούς ξαναβροῦμε ὅλους...

Ἀκολουθώντας τίς σκιές μπαίνω πάντα στόν ἴδιο δρόμο. Τά δέντρα καί τά φυτά θεριεύουν μέσ στή μοναξιά καί τή θολούρα. Γίνονται σάν κάστρα τεράστια. Φτάνω στό ἀγέρωχο σπίτι τό τυλιγμένο μέ κισσούς καί φυλλώματα. Παρόλο πού οἱ σκιές κοντοστέκονται καί σά νά μοῦ γνέφουν, ἐγώ δέν πλησιάζω κán στήν Πορτάρá.² Θαρρῶ πώς μόνο ἀγαπημένο πρόσωπο θά μέ πείσει κάποτε νά τήν περάσω.

Φεύγω καί ξαναχάνομαι μέσα στά τράμ, τά φῶτα καί τήν κίνηση. Ὁ νοῦς μου εἶναι κολλημένος στήν ὀμίχλη καί σ' ὅλα ὅσα εἶδα μέσα σ' αὐτήν. Προσπαθώντας νά ξεχαστῶ περπατῶ πολύ τίς ὀμιχλιασμένες νύχτες. Αἰσθάνομαι κάποια ἀνακού-

**φιση μέ τό βάδισμα. Τά μεγάλα βά-
σανα κατασταλάζουνε³ σιγά σιγά
στό κορμί καί διοχετεύονται άπ' τά
πόδια στό ύγρό χῶμα.**

(Η μόνη κληρονομιά, 1974)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πύργος του Αίματος (ή πύργος των Γενιτσάρων)· ο Λευκός Πύργος. Μνημείο της Θεσσαλονίκης που κτίστηκε τον 15ο αιώνα. Ονομάστηκε Πύργος του Αίματος επειδή οι τοίχοι του ήταν βαμμένοι από το αίμα των βαρμποινιτών, τους οποίους εκτελούσαν οι Γενίτσαροι.
2. Πορτάρα· ήταν η χρυσή πύλη που βρισκόταν στα τείχη, πριν γκρεμιστούν, στο ύψος της πλατείας Βαρδαρίου. (Βλ. Γ. Ιωάννου, Το δικό μας αίμα, Κέδρος, 1980, σ. 43). Ως βασιλική δίοδος και χρυσή πύλη αναφέρεται και από τον Ν.Γ. Πεντζίκη, (Βλ. Μητέρα Θεσσαλονίκη, Κέδρος, 1970, σ. 65).

«...Πορτάρια ονομαζόταν μια πύλη στο τείχος δυτικά της μονής Βλατάδων στην οδό Παλαμίδου». (Βλ. Β. Δημητριάδης, Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας (1430-1912), Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 105-106).

3. κατασταλάζω· καταστάζω, πέφτω κατά σταγόνες.

Σχόλιο

Θέμα του σύντομου αυτού πεζογραφήματος είναι η Θεσσαλονίκη της ομίχλης και η υποβλητική της ατμόσφαιρα. Η ομίχλη, εμποτίζοντας την ατμόσφαιρα της πόλης με την ιδιαίτερη αισθητική της, διαχέεται στις καθημερινές δραστηριότητες του αφηγητή και τελικά γίνεται ο

δρόμος για το ταξίδι προς την ψυχή και την ύπαρξη του.

Ερωτήσεις

- 1. Μπορείτε να αποδείξετε, επισημαίνοντας και σχολιάζοντας τα σχετικά σημεία του κειμένου, ότι η ομίχλη δεν αποτελεί για τον αφηγητή απλώς ένα φυσικό φαινόμενο, αλλά στοιχείο που επηρεάζει καταλυτικά τον ψυχικό του κόσμο;**
- 2. Με ποιες άλλες μορφές τέχνης θα μπορούσε να αποδοθεί το παρακάτω απόσπασμα:**

Δε θυμάμαι από πού ερχόταν εκείνη η ομίχλη· μάλλον κατέβαινε από ψηλά. Τώρα πάντως ξεκινάει βαθιά απ' τα όνειρα. Αυτά που χρόνια μένανε σκεπασμένα μ' ένα βαρύ κα-

πάκι, που όμως πήρε απ' την πίεση για καλά να παραμερίζει.

Δικαιολογήστε την απάντησή σας ενεργοποιώντας ελεύθερα τη φαντασία σας.

«Βυζαντινή Θεσσαλονίκη», έργο του Θανάση Μπακογιώργου.

Στοῦ Κεμάλ τὸ Σπίτι

Δέν ξαναφάνηκε ἡ μαυροφορεμένη ἐκείνη γυναίκα, πού ἐρχόταν στό κατώφλι μας κάθε χρονιά, τήν ἐποχή πού γίνονται τά μοῦρα, ζητώντας μέ εὐγένεια νά τῆς δώσουμε λίγο νερό ἀπ' τό πηγάδι τῆς αὐλῆς. Ἔμοιαζε πολύ κουρασμένη, διατηροῦσε ὅμως πάνω της ἴχνη μιᾶς μεγάλης ἀρχοντικῆς ὀμορφιάς. Καί μόνο ὁ τρόπος πού ἔπιανε τό ποτήρι, ἔφτανε γιά νά σχηματίσει κανεῖς τήν ἐντύπωση πώς ἡ γυναίκα αὐτή στά σίγουρα ἦταν μιᾶ ἀρχόντισσα. Δίνοντάς μας πίσω τό ποτήρι, ποτέ δέν παρέλειπε νά μᾶς πει ἡ στά τούρκικα τήν καθιερωμένη εὐχή, πού μπορεῖ νά μὴν καταλαβαίναμε ἀκριβῶς τά λόγια της, πιάναμε ὅμως καλά τό νόημά της: «Ὁ

Θεός νά σᾶς ἀνταποδώσει τό μεγάλο καλό». Ποιό μεγάλο καλό; Ἰδέα δέν εἶχαμε.

Καθόταν ἤσυχα γιά ὥρα πολλή στό κατώφλι τῆς αὐλῆς, κι ἀντί νά κοιτάζει κατά τό δρόμο ἢ τουλάχιστο κατά τό πλαῖνό σπίτι τοῦ Κεμάλ,¹ αὐτή στραμμένη ἔριχνε κλεφτές ματιές πρὸς τό δικό μας σπίτι, παραμιλώντας σιγανά. Πότε πότε ἔκλεινε τά μάτια καί τό πρόσωπό της γινόταν μακρινό, καθώς συλλάβιζε ὀνόματα παράξενα. Ἐμεῖς, πάντως, δέν παραλείπαμε νά τῆς δίνουμε μοῦρα ἀπ' τήν ντουτιά,² ὅπως ἄλλωστε δίναμε σ' ὅλη τή γειτονιά καί σ' ὅποιον περαστικό μᾶς ζητοῦσε. Ἡ ξένη τά ἔτρωγε σιγανά, ἀλλά μέ ζωηρή εὐχαρίστηση. Δέ μᾶς φαινόταν παράξενο πού τῆς ἄρεζαν τά μοῦρα μας τόσο πολύ.

Τό δέντρο μας δέν ἦταν ἀπό τίς συνηθισμένες μουριές, ἀπ' αὐτές πού κάνουν ἐκεῖνα τά ἄνοστα νερουλιάρικα μοῦρα. Τό δικό μας ἔκαμνε κάτι μεγάλη, ξινά σά βύσσινα, καί πολύ κόκκινα στό χρῶμα. Ἦταν δέντρο παλιό καί τεράστιο, τά κλαδιά του ξεπερνοῦσαν τό δίπατο σπίτι μας. Μοναχά ἓνα κακό εἶχε· τά φύλλα του ἦταν σκληρά καί οἱ μεταξοσκώληκές μου δέν μποροῦσαν νά τά φᾶνε. Ἦταν, πάντως, δέντρο φημισμένο σ' ὄλο τό Ἰσλαχανέ³ κι ἀκόμα πιό πέρα.

Τήν πρώτη φορά πού εἶχε καθίσει ἡ ἄγνωστη γυναίκα στό κατώφλι μας, δέ σκεφτήκαμε νά τῆς προσφέρουμε μοῦρα, ὅμως σέ λίγο μᾶς ζήτησε ἡ ἴδια λέγοντας πώς ἤθελε νά φυτέψει τό σπόρο τους στόν μπαχτσέ⁴ της. Ἐφαγε μερικά

καί τά ὑπόλοιπα τά ἔβαλε σ' ἓνα χαρτί καί ἔφυγε καταχαρούμενη.

Τή δεύτερη φορά, θά ἦταν κατά τό τριάντα ὀχτώ, δύο χρόνια, πάντως, μετά τήν πρώτη, δέν ἔβαλε μοῦρα στό χαρτί. Κάθισε καί τά ἔφαγε ἓνα ἓνα στό κατώφλι. Φαίνεται πώς ὁ σπόρος ἀπ' τά προηγούμενα εἶχε ἀποδώσει, ἀλλά γιά νά δώσει καί μοῦρα ἔπρεπε, βέβαια, νά περάσουν χρόνια. Τό δέντρο αὐτό, ὅπως ὅλα τά δέντρα πού μεγαλώνουν σιγά, ζεῖ πολλά χρόνια καί ἀργεῖ νά καρπίσει.

Ἡ γυναίκα ξαναφάνηκε καί τόν ἐπόμενο χρόνο, λίγο πρίν ἀπ' τόν πόλεμο. Ὅμως τή φορά αὐτή τῆς προσφέραμε νερό ἀπ' τή βρύση. Ἀρνήθηκε νά πιεῖ τό νερό. Μόλις τό ἔφερε στό στόμα, μάς κοίταξε στά μάτια καί μάς ἔδωσε πίσω τό γεμά-

το ποτήρι. Ἐπειδὴ τὴν εἶδαμε πολὺ
ταραγμένη, θελήσαμε νὰ τῆς ἐξηγή-
σουμε. Ὁ σιχαμένος σπιτονοικοκύ-
ρης μας εἶχε διοχετεύσει τὸ βόθρο
τοῦ σπιτιοῦ στό βαθύ πηγάδι. «Τώ-
ρα πού σᾶς ἔφερα τὸ νερό στίς
κουζίνες σας, δέ σᾶς χρειάζεται τὸ
πηγάδι», μᾶς εἶχε πει. Ἡ γυναίκα
βούρκωσε, δέ μᾶς ἔδωσε ὅμως κα-
μιὰ ἐξήγηση γιὰ τὴν τόση λύπη της.
Γιὰ νὰ τὴν παρηγορήσουμε τῆς
δώσαμε περισσότερα μοῦρα κι ἡ
γιαγιά μου τῆς εἶπε κάτι πού τὴν
ἔκανε νὰ τιναχτεῖ: «Θά σοῦ τά
ἔβαζα σ' ἓνα κουτί, ἀλλά δέ
βαστᾶνε γιὰ μακριά». Καί πράγματι
εἶχαμε ἀρχίσει κάτι νὰ ὑποπτευό-
μαστε. Τὴν ἄλλη φορά εἶδαμε, πῶς
μόλις ἔφυγε ἀπό μᾶς, πῆγε δίπλα
στοῦ Κεμάλ τὸ σπίτι, ὅπου τὴν πε-
ρίμενε μιὰ ὁμάδα ἀπό τούρκους

προσκυνητές, πού κοντοστέκονταν στο πεζοδρόμιο. Ἐμεῖς ὡς τότε θαρρούσαμε πώς εἶναι καμιά τουρκομερίτισσα δικιά μας, ἀπ' τῆς πάμπολλες ἐκεῖνες, πού δέν ἤξεραν λέξη ἑλληνικά, μιά καί ἡ ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν⁵ εἶχε γίνει μέ βάση τή θρησκεία καί ὄχι τή γλώσσα. Ἡ ἀποκάλυψη αὐτή στήν ἀρχή μᾶς τάραξε. Δέ μᾶς ἔφτανε πού εἴχαμε δίπλα μας τοῦ Κεμάλ τό σπίτι, σά μιά διαρκῆ ὑπενθύμιση τῆς κατάστροφῆς, θά εἴχαμε τώρα καί τοὺς τούρκους νά μπερδουκλώνονται πάλι στά πόδια μας; Καί τί ἀκριβῶς ἤθελε ἀπό μᾶς αὐτή ἡ γυναίκα; Πάνω σ' αὐτό δέν ἀπαντήσαμε, κοιταχτήκαμε ὅμως βαθιά ὑποψιασμένοι. Καί τά ἐπόμενα λόγια μας ἔδειχναν πώς ἡ καρδιά μας ζεστάθηκε κάπως ἀπό συμπάθεια

κι ἔλπίδα. Εἶχαμε κι ἐμεῖς ἀφήσει σπίτια κι ἀμπελοχώραφα ἐκεῖ κάτω.

Ἡ τουρκάλα ξαναφάνηκε λίγο μετὰ τόν πόλεμο. Ἐμεῖς καθόμασταν πιά σέ ἄλλο σπίτι, λίγο παραπάνω, ὅμως τήν εἶδαμε μιά μέρα νά κάθεται κατατσακισμένη στό κατώφλι τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ μας. Ὁ πρῶτος πού τήν εἶδε, ἦρθε μέσα καί φώναξε: «ἦ τουρκάλα!» Βγήκαμε στά παράθυρα καί τήν κοιτάζαμε μέ συγκίνηση. Παραλίγο νά τήν καλέσουμε ἀπάνω στό σπίτι —τόσο μᾶς εἶχε μαλακώσει τήν καρδιά ἡ ἐπίμονη νοσταλγία της. Ὅμως αὐτή κοίταζε ἀκίνητη τήν κατάγυμνη αὐλή καί τό ἔρημο σπίτι. Μιά ἰταλιάνικη μπόμπα⁶ εἶχε σαρώσει τήν ντουτιᾶ κι εἶχε ρημάξει τό καλοκα-

μωμένο ξυλόδετο σπίτι, χωρίς νά καταφέρει νά τό γκρεμίσει.

Δέν τήν ξανάδαμε ἀπό τότε. Ἦρθε - δέν ἦρθε, ἄγνωστο. Ἄλλωστε καί νά ἴρχότανε δέ θά ἴβρισκε πιά τό κατώφλι μέ τό ἀφράτο μάρμαρο γιά νά ξαποστάσει. Τό σπίτι εἶχε ἀπό καιρό παραδοθεῖ σέ μιά συμμορία ἐργολάβων καί στή θέση του ὑψώθηκε μιά πολυκατοικία ἀπ' τίς πιό φρικαλέες. Τώρα ἐτοιμάζονται νά τήν γκρεμίσουν οἱ γελοῖοι. Ποιός ξέρει τί μεγαλεπήβολο σχέδιο συνέλαβε πάλι τό πονηρό μυαλό τους.

Ἄν γίνει αὐτό, θά παραφυλάγω νύχτα μέρα, ἰδίως ὅταν τό σκάψιμο θά ἔχει φτάσει στά θεμέλια, κι ἴσως μπορέσω νά ἐμποδίσω ἢ τουλάχιστο νά καθυστερήσω τό χτίσιμο τοῦ νέου ἐξαμβλώματος.⁷ Τήν προ-

ηγούμενη φορά είχε βρεθεί εκεί στά βάθη ένα θαυμάσιο ψηφιδωτό, πού άρχιζε άπ' τό οικόπεδο τοῦ δικοῦ μας σπιτιοῦ καί συνεχιζόταν πρὸς τό σπίτι τοῦ Κεμάλ. Τό ψηφιδωτό αὐτό οἱ δασκαλεμένοι ἐργάτες τό σκεπάσανε γρήγορα γρήγορα γιά νά μήν τούς σταματήσουν οἱ ἀρμόδιοι. Πάντως, τίς ὥρες πού τό ἔβλεπε τό φῶς τοῦ ἡλίου, γίνονταν διάφορα σχόλια άπ' τήν ἔκθαμβη γειτονιά. Ὅλοι μιλούσανε γιά τήν ὀμορφιά καί τήν παλιά δόξα, μά ἀνάμεσα στά δυνατά λόγια καί τίς φωνές, ἄκουσα μιά γριά νά σιγολέε-
ι: «Στό σπίτι αὐτό καθόταν ἕνας μπέης, πού εἶχε μιά κόρη σάν τά κρύα τά νερά. Κυλιόταν κάτω, ὅταν φεύγανε, φιλοῦσε τό κατώφλι. Τέ-
τοιο σπαραγμό δέν ματαεῖδα».

(Ἡ μόνη κληρονομιά, 1974)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. **Κεμάλ Ατατούρκ**· (Θεσσαλονίκη 1881 - Κωνσταντινούπολη 1938). Διακεκριμένος Τούρκος στρατιωτικός και πολιτικός. Ηγήθηκε του απελευθερωτικού αγώνα εναντίον των δυνάμεων της Αντάντ (συμμαχία Γαλλίας, Αγγλίας και Ρωσίας) μετά την ήττα της Τουρκίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Υπήρξε ο θεμελιωτής του σύγχρονου τουρκικού κράτους και ο πρώτος πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας (1923).

το πλαϊνό σπίτι του Κεμάλ·
πρόκειται για το σπίτι του Κεμάλ
Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη, όπου

σήμερα στεγάζεται το τουρκικό προξενείο.

2. ντουτιά· η συκομουριά.

3. Ισλαχανέ· το τετράγωνο κοντά στα ανατολικά τείχη της πόλης βόρεια της σημερινής οδού Αγίου Δημητρίου και ανατολικά της οδού Αποστόλου Παύλου. Εκεί υπήρχαν δύο κτήρια που έφεραν την ονομασία Ισλαχανέ (τουρκ.: σωφρονιστήριο). Το ένα ήταν ορφανοτροφείο και το άλλο Λουτρά. (Βλ. Β. Δημητριάδης, όπ.π., σσ. 90-91 και 315-316).

4. μπαχτσέ· περιβολάκι.

5. ανταλλαγή των πληθυσμών· οι ομαδικές μετακινήσεις μειονοτικών πληθυσμών είναι συνηθισμένο φαινόμενο για την ευαίσθητη περιοχή των Βαλκανίων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση γίνεται λόγος για την ειδική σύμ-

βαση της Συνθήκης της Λωζάννης (30/1/1923), σύμφωνα με την οποία αποφασίστηκε η ανταλλαγή των ελληνικών πληθυσμών της Τουρκίας με τους μουσουλμάνους που κατοικούσαν στη χώρα μας.

- 6. Μια ιταλιάνικη μπόμπα· αναφέρεται στον ελληνο-ιταλικό πόλεμο (1940-1941).**
- 7. εξάμβλωμα· έκτρωμα, κάθε τι το τερατώδες ή κακότεχνο.**

Σχόλιο

Ένα συγκεκριμένο ιστορικό μνημείο, το σπίτι του Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη, και μια αινιγματική γυναικεία μορφή που επισκέπτεται συχνά το γειτονικό σπίτι του αφηγητή, γίνονται αφορμή για ένα

σχόλιο γύρω από την αντοχή των σχέσεων των απλών ανθρώπων κατά τη δοκιμασία τους με τις εθνικές διαφορές, αλλά και για μια νοσταλγική αναπόληση της παλιάς αρχιτεκτονικής αισθητικής που γκρέμισε η ραγδαία αστικοποίηση.

Ερωτήσεις

- 1. Γιατί τα αρχικώς αρνητικά συναισθήματα του αφηγητή απέναντι στη γυναίκα μετατρέπονται εντέλει σε θετικά; Τι έχει μεσολαβήσει; Είναι δικαιολογημένη μια τέτοια μεταστροφή;**
- 2. Μέσα στο διήγημα συνυπάρχουν, αλλά και συγκρούονται δύο κόσμοι, δύο διαφορετικές εποχές. Πώς καταγράφεται στη συνείδηση του αφηγητή η εισβο-**

λή του νέου κόσμου; Είναι δικαιολογημένα τα συναισθήματα που του προκαλεί;

3. Η απουσία μελοδραματισμού και η ποιητική ελλειπτικότητα χαρακτηρίζουν τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται την εσωτερική φόρτιση και τη συγκίνησή του ο πεζογράφος. Ποια στοιχεία του κειμένου δικαιολογούν αυτή την άποψη;

«Σπίτι της οδού Ανθέων», έργο του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη.

Τὸ Λειρὶ τοῦ Πετεινοῦ

Κοίταγες προχτές μιὰ ὠραία φωτογραφία, ἔγχρωμη. Καί μολονότι σοῦ ἔδινε τόση εὐχαρίστηση, δέν μπορούῃσες στήν ἀρχή νά καταλάβεις τί ἀκριβῶς δείχνει. Ὡστόσο κάτι σάλεψε μέσα σου δυσοίωνα. Καί πράγματι διαβάζοντας τίς ἐξηγήσεις τοῦ περιοδικοῦ καί συνηθίζοντας στή θεά τῆς πολύπλοκης φωτογραφίας, κατάλαβες ὅτι ἔδειχνε ἕναν μεγάλο σωρό ἀπό πετεινοὺς καί κόττες, κάτι ὀλόασπρα πουλιά, πού οἱ πτηνοτρόφοι δέν τά ἤθελαν, πλέον, γιατί εἶχαν ἀνεβεῖ ξαφνικά οἱ πτηνοτροφές καί δέν τοὺς συνέφερε, καί ἔτσι τά θανάτωσαν μέ μία ἀπό τίς πολλές φριχτές μεθόδους, πού αὐτοί ξέρουν.

Παρ' όλο τό θάνατο καί τήν όσμή του, πού άρχισε νά χτυπάει στά ρουθούνια σου, ή φωτογραφία έξακολουθοϋσε νά φαντάζει στά μάτια σου ώραία, σχεδόν ρομαντική. Τά λειριά τών πουλιών, τών πετεινών ιδίως, άπλωμένα πάνω στά λευκά πούπουλα τών όρνίθων, πού κάτασπρες καί άποκοιμισμένες σάν κουρασμένες νύφες, μέ σφιχτό άτλαζένιο στηθόδεσμο, όπου είχαν γείρει οί άποκαμωμένοι γαμπροί, συνέθεταν τήν όμορφιά καί τίς άντιθέσεις τής φωτογραφίας.

Πήρες νά φαντάζεσαι καί νά άνακαλεΐς ώραΐες εΐκόνες θανάτου, πού έχεις τύχει στή ζωή σου καί πόσο μπερδεύτηκαν μέ τή ζωή σου αυτές.

Δέν είσαι ρομαντικός, σίγουρα, μά δέν είσαι καί άναίσθητος μπροστά

στά ὅσα βλέπεις νά συμβαίνουν. Τά ἀποκεφαλισμένα λουλούδια, πού εἶχες ἀντικρίσει κάποτε, ἔχουν σαπίσει ἀπ' τό πολύ νερό καί τά ἄλλα ὑγρά πού πέρασαν ἀπό σένα.

”Ἦσουν πολύ μικρός, ἴσως δέν εἶχες πάει ἀκόμη στό σχολεῖο, ὅταν ἀντίκρισες τόν σωρό τῶν ξεριζωμένων φυτῶν καί τῶν κομμένων λουλουδιῶν μέσα σέ κεῖνο τό πάρκο, μπροστά στήν Ἀχειροποίητο.

”Ἦσουν μαζί μέ τή γιαγιά σου, πού σέ περνοῦσε πάντα ἀπό κεῖ, γιατί καταλάβαινε πώς τό παρκάκι ἐκεῖνο μέ τά πολύχρωμα λουλούδια του, τά κόκκινα ψάρια στή χαβούζα¹ του, τίς φωταψίες τῶν νερῶν του μέ τά χρωματιστά γυαλιά κατά τίς μεγάλες γιορτές, ἦταν γιά σένα ἕνα πραγματικό παραμύθι, πού θά σέ συνόδευε παρηγορητικά γιά πάντα.

Πρέπει νά ἦταν ἀπομεσήμερο βαριᾶς φθινοπωρινῆς μέρας, καθώς πήγατε νά περάσετε μέσα ἀπό τό πάρκο, γιά νά πᾶτε σέ ἕναν δυτικό συνοικισμό, ὅπου μέσα στή σκόνη καί στά χώματα κατοικοῦσε μιά γνωστή τῆς γιαγιᾶς σου ἀπ' τήν πατρίδα. Ἀμέσως ὅμως μπαίνοντας ἀντίκρισες τά λουλούδια σου, ὅλα κομμένα, ἀποκεφαλισμένα, καί μαζεμένα σέ μοσκοβολιστούς σωρούς ἐδῶ κι ἐκεῖ. Τώρα ξέρεις ὅτι τά εἶχαν κλαδέψει ἢ ξεριζώσει οἱ κηπουροί, γιά νά προετοιμάσουν τήν ἐπόμενη ἀνοιξη, μά τότε ταραχτηκές γιά τήν καταστροφή, πού δέν διέκρινες, βέβαια, τήν αἰτία της καί τήν πίστευες ὀριστική καί πλήρη.

Κάθισες ἀπάνω ἀπ' τούς σωρούς καί πῆρες νά διαλέγεις τά λουλούδια, νά τά πρωτοπιάνεις, νά τά

πρωτομυρίζεις, γιατί, βέβαια, τόν προηγούμενο καιρό δέν σέ ἄφηναν οὔτε νά τά ἀγγίξεις. Αὐτό σέ παρηγόρησε ἄρκετά, σέ ἔκανε νά δεῖς τήν ὀμορφιά τους, ἔτσι κομμένα κατά σωρούς, ὅπως στή φωτογραφία μέ τίς νεκρές λευκές κότες μέ τά κόκκινα λειριά — σέ ἔκανε, προπαντός, νά τά προσέξεις ἀπό κοντά, νά δεῖς τήν ὕφανσή τους καί τίς ποικιλίες της.

Ἐκεῖνο πού εἴλκυσε τήν προσοχή σου καί ἔκανε νά ἀναδέψει τό ἄγνωστο μέσα σου ἦταν ἓνα λουλούδι, πού πρώτη φορά ἔπιανες μέ τό χέρι σου καί πρωτοπαρατηροῦσες ἀπό κοντά. Τό λουλούδι ἦταν σέ χρῶμα βυσσινί, μέ ἑλαφρά μαβιές ἀνταύγειες, καί ἔμοιαζε πολύ μέ βελοῦδο. Ἦτανε δηλαδή σάν τό

λειρί τοῦ πετεινοῦ καί στήν ὕφανση
σάν τό χοντρό βελοῦδο.

Παράτησες ὅλα τά ἄλλα, πού
σοῦ φαίνονταν πιά κάπως ἔλαφρά,
καί μάζευες μόνο λειριά πετεινοῦ,
προτιμώντας μάλιστα τά βαθυκόκ-
κινα. Τό περίεργο εἶναι πώς τά
ὀνόμασες ἀμέσως «λειριά», μολο-
νότι τούς πετεινοὺς μόλις πρό
ὀλίγου τούς εἶχες γνωρίσει. Τώρα,
μετά ἀπό τόσα χρόνια, καί τόσες
ποικιλίες πετεινῶν, ἔξακολουθεῖς μέ
τήν ἴδια λέξη νά τά ὀνομάζεις, ὅταν
σπανίως πέφτουν στά χέρια σου.
Τό λουλούδι ἐκεῖνο δέν ἦταν μόνον
σάν τό λειρί τοῦ πετεινοῦ σας, μά
ἔμοιαζε καί μέ τό βελοῦδο, μέ τό
ὅποιο ἦταν στρωμένα τά καινούρ-
για ἔπιπλά σας καί πού ἡ μάνα σου
τά ἔντυνε μέ κάτι σκεπάσματα γιά
τή σκόνη.

Πῆρες τὰ λουλούδια καί τραβούσατε μέσα ἀπό δρόμους μέ ψιλή ψιλή σκόνη, πού τή στροβίλιζε ὁ ἀέρας πρὶν ἀπὸ τή βροχή. Ἦταν ὅλα ξανθά, ξερά, ξανθωπά καί χωματένια, καί μέσα στούς δρόμους φύτρωνε ποῦ καί ποῦ χορτάρι. Περάσατε ἀπ' τὰ «Καμένα»,² ὅπου ὅταν μποροῦσες κυνηγοῦσες ἀκρίδες, πού τίς ἔπαιρνες μετὰ σπίτι καί τίς ἔβαζες μέσα σέ κουτιά μέ ψωμιά καί ζάχαρες γιά νά τρῶνε, ὅπως νόμιζες, κι ἔνιωθες ἔτσι ἀσφαλῆς καί πλούσιος — καί μέ τίς συγκινήσεις αὐτές βγαίνατε πιά ἀπ' τὰ Καμένα καί ἀνηφορίζατε πρὸς τό Διοικητήριο, ὅπου βρῖσκονταν περίπου τὰ ὅρια τοῦ κόσμου σου.

Τὰ σύννεφα πού χαμήλωναν ἔδειχναν ὅτι κάποια στιγμή θά ἔπρεπε νά σταθεῖτε κάπου, ὄχι τό-

σο γιά νά μή βραχεῖς ἐσύ, ἀλλά νά μή βραχοῦν τά ροῦχα σου καί τά παπούτσια σου, γιά τά ὅποια ἀγρυπνοῦσε μέ ζῆλο ἢ γιαγιά σου, μετρώντας τά ξεφλουδίσματα καί λαβαίνοντας ἀμέσως σκληρά μέτρα. «Ὅλο στά μπαῖρια ³ κοιτάζεις», φώναζε, ὅταν ἄκουγε, θαρρεῖς, μέ πόνο στά σωθικά της, νά χτυπᾶς μέ τά παπούτσια τίς πέτρες.

Τέλος πάντων, ἡ βροχή σᾶς ἔπιασε ἔξω ἀπό μιά ὠραία κεραμιδιά ἐκκλησία, ἴδια μέ κάστρο βυζαντινό. Μπήκατε μέσα, ἐνῶ ξεσποῦσαν οἱ βροντές, οἱ ἀστραπές καί οἱ κρουνοί τοῦ οὐρανοῦ περιέλουαν τό κέλυφός σας. «Ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη», ⁴ εἶπε ἡ γιαγιά σου καί σταυροκοπήθηκε. Ἀνάψατε κερί καί μή ἔχοντας τί νά κάνετε περιεργαζόσασταν μιά μιά

τίς εἴκονες. Το λειρί του πετεινού το ἐνιωθες ζεστό και ζωηρό στην τσέπη.

Σέ κάποια εἰκόνα ὑπῆρχε ἕνα κεραμιδένιο κάστρο. Μιά ἀρχοντική κόρη ἔστεκε στήν πόρτα τοῦ κάστρου. Ἐνα παλικάρι πάνω σέ ἄλογο κάρφωνε μέ τό κοντάρι ἕνα μεγάλο καταπράσινο θεριό, κάτι πού ἔμοιαζε μέ τεράστια σαύρα.⁵ Στά πλευρά τοῦ θηρίου, κι ἀπ' τίς δύο μεριές, ἀπλωνόταν κάτι σάν λειρί κατακόκκινο. Χάιδεψες τότε τό λειρί, πού εἶχες στήν τσέπη, καί εἶδες καί τή χαίτη τοῦ ἄλογου νά εἶναι σάν λειρί, καί τό παλικάρι νά ἔχει στό κεφάλι του ἕνα λειρί καί ἡ κόρη νά φοράει ἕνα λειρί σάν στέμμα. Φαντάστηκες ὀλόκληρη τήν ἐκκλησία νά εἶναι στρωμένη ἀπό μέσα μέ ἕνα στρώσιμο σάν λειρί· νά

εἶναι βαθιά κατακόκκινη κι ἀπέξω
νά βρέχει.

Ἡ βροχή δυνάμωνε ἀντί νά λι-
γοστεύει. Ἡ γιαγιά σου σέ ἔνα στα-
σίδι εἶχε περιπέσει σέ συλλογή.
Βγῆκες λιγάκι στήν πόρτα τοῦ κά-
στρου. Ἐκεῖ στεκόταν ἕνα ὠραῖο
ξανθό παλικάρι, πού σέ χάραιψε
στά μαλλιά ἢ μᾶλλον στό λειρί σου.
Κι ἐσύ, πάλι, μή ἔχοντας τόν τρόπο
νά τόν χαϊδέψεις στό δικό του λειρί,
ἔπιασες τό λειρί τοῦ πετεινοῦ μέσα
στήν τσέπη σου, νιώθοντας μιά
ἄφατη γλύκα. Σκέφτηκες, ὅτι θά 'ναι
τό παλικάρι, πού ἀφοῦ γλίτωσε τήν
Ἁγία Αἰκατερίνη ἀπό τό ἔρπετό, θά
πάρει τώρα ἐσένα πάνω στ' ἄλογό
του καί θά φύγετε. Θά σέ γλίτωνε
ἀπ' τή γιαγιά σου.

Ἡ πόλη εἶχε νοτίσει καί σκουρῦ-
νει ἀπ' τή βροχή. Ὅλα ἦταν χωμα-

τένια, ἔτοιμα νά διαλυθοῦν καί νά
ξαναενωθοῦν. Χάιδευες ἐπίμονα
μέσα στήν τσέπη σου τό λειρί τοῦ
πετεινοῦ, πού ὀλοένα ζωήρευε,
σκεπτόμενος μέ δέος τήν ἐπίσκεψη
στήν ὁποία ἐπρόκειτο νά σέ σύρει
ἤ γιαγιά σου. Ἦθελες νά βρεθεῖς τό
γρηγορότερο στό σπίτι, γιά νά κά-
νεις συγκρίσεις τοῦ λουλουδένιου
λειριοῦ τοῦ πετεινοῦ μέ τό λειρί τοῦ
ἀληθινοῦ πετεινοῦ σας, καθώς καί
μέ τό βελοῦδο τῶν ἐπίπλων σας.

Τό βραδάκι, ταῖσμένος μέ γλυκά
κουταλιοῦ καί κουλουράκια, γυρίζα-
τε μέσα ἀπ' τή χωματένια πολιτεία,
ἐνῶ πίσω σας ἀστραφτε καί ἔκαμνε
νά γυαλίζουν τά νερά στίς
λακκοῦβες. «Πρόσεχε, πρόσεχε!»,
μουρμούριζε διαρκῶς ἡ γριά καί
ἐννοοῦσε τά καινούργια σου πα-
πούτσια. Ἐκεῖνες τίς στιγμές τή

φανταζόσουν καταπράσινη μ' ένα διπλό κατακόκκινο λειρί και στά δυό πλευρά της.

Τό σπίτι πού μένατε βρισκόταν πίσω άπ' τήν Άχειροποίητο σ' ένα στενό, πού λεγόταν όδός Κοζάνης. Έπρόκειτο γιά τό πιό τερπνό «άδιέξοδο», πού έχεις κλειστεϊ στή ζωή σου. Ό πετεινός κοιμόταν, βέβαια, στό κοτέτσι κι έτσι τό θέμα του έμεινε γιά τό πρωί. Μά έσύ άνασήκωσες τό ντύμα τών έπίπλων και έκαμνες συγκρίσεις άνάμεσα στό λειρί τοϋ πετεινοϋ και στό βελοϋδο τής πολυθρόνας. Ναί, είχαν μεγάλη όμοιότητα. Καλά είχες σκεφτεϊ νά στρώσεις όλη τήν έκκλησία τής Άγίας Αϊκατερίνης άπό μέσα μέ τό λειρί τοϋ πετεινοϋ.

Τώρα ένιωθες σέ άσφάλεια, καθώς οί λάμπες τοϋ πετρελαίου σέ

περιέλουαν καί σέ προστάτευαν μέ τό ἡμερο φῶς τους. Ναί, ἔμοιαζαν πολύ. Τά ἔπιπλά σας, λοιπόν, τά ὅποια τόσο πολύ μισοῦσες μέχρι τώρα, ἦταν στρωμένα μ' αὐτό τό λουλούδι.

Τό πρῶνι ἔκανες τή σύγκριση καί μέ τό λειρί τοῦ ζωηροῦ πετεινοῦ. Ἦταν ὅμοιο, λιγάκι πιό ἀνοιχτό στό χρῶμα. Ἀργότερα ἔμαθες πῶς οἱ πετεινοί ἔχουν διαφόρων εἰδῶν λειριά. Ὁ δικός σας ἔτυχε νά 'χει κοντό λειρί, κοντό καί χοντρό, σάν τό ὠραῖο λουλούδι. «Ἔχει ἕνα λουλούδι στό κεφάλι του», σκέφτηκες.

Τό λουλούδι πῆρε νά μαραίνεται καί κάποια μέρα ἔξαφανίστηκε ἀπ' τό βάζο. Τό εἶχαν πετάξει. Ὁ πετεινός σφάχτηκε τά Χριστούγεννα καί τό κεφάλι του πετάχτηκε στίς γάτες. Τά ἔπιπλα ἀλλάχτηκαν σέ λίγα

χρόνια, γιατί τό βαθυκόκκινο χρῶμα τους παραέδειχνε τή σκόνη. Τό πάρκο καταστράφηκε ὀλότελα ἀπό τόν Δῆμο καί μόνο ἡ χαβούζα του ἀπόμεινε, γεμισμένη — ὦ, τῆς ἀθλιότητος! — μέ χῶμα. Οἱ δρόμοι δέν ἔχουν πιά ξανθωπή σκόνη, πού ὅταν βρέχει γίνεται σκουρότερη. Εἶναι ὄλοι τους στρωμένοι μέ ἄσφαλτο. Ἡ γιαγιά σου καί ἡ φιλενάδα της ἔχουν γίνει πρό πολλοῦ κι αὐτές σκόνη. Καί μοναχά οἱ βροχές ἐξακολουθοῦν νά ὑπάρχουν. Οἱ βροχές, ὁ ἀέρας, οἱ κεραυνοί καί ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη, ὅπου μάταια στήν πόρτα της περιμένει ἕνα ξανθό παιδάκι μέ λειρί στό κεφάλι νά τό γλιτώσουν ἀπ' τή γιαγιά του.

Τώρα, συχνά, ὅταν μετά ἀπό βροχή τρέχεις στόν ὕπνο σου σέ κείνο τό σπίτι τῆς ὁδοῦ Κοζάνης,

στό ὁποῖο δέν μπορεῖς νά πᾶς
ἀλλιῶς, γιατί οὔτε αὐτό, οὔτε κἀν ὁ
δρόμος ὑπάρχει — «Κασταλλίας»
τόν ἐπονόμασαν οἱ γελοῖοι! — σι-
γοπιθυρίζεις τό ἀκριτικό τραγούδι,
πού ἔμαθες ἀργότερα:

Ἐψές ἀργά ψιχάλιζε κι ὁ
Γιάννης ἐτραγούδα.
Τοῦ πῆρε ὁ ἀέρας τή φωνή
στοῦ Δράκοντα τήν πόρ-
τα...!⁶

Καί λέγοντας αὐτά φτάνεις στό
σπίτι σας, ἐνῶ βροντολογάει τό
πορφυρό Βυζάντιο πάνω ἀπ' τή
Σαλονίκη.

(Ἡ πρωτεύουσα τῶν προσφύγων,
1984)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. χαβούζα· δεξαμενή νερού.
2. τα «Καμένα»· η σημερινή «πλατεία των Δικαστηρίων» στη Θεσσαλονίκη. Είχε ονομαστεί έτσι λόγω της μεγάλης πυρκαγιάς του 1917. (βλ. Γ. Ιωάννου, «Στα Καμένα», Για ένα φιλότιμο, 1964).
3. μπαΐρι· ο λόφος· στα μπαΐρια κοιτάξεις· (πιθανώς μεταφορική έκφραση): κοιτάξεις ψηλά, δεν βλέπεις μπροστά σου.
4. Αγία Αικατερίνη· κομψός ναός της εποχής των Παλαιολόγων στη Θεσσαλονίκη. Αγνοείται το βυζαντινό όνομά του. Η χρονολόγησή του τοποθετείται στα τέλη του 13ου έως αρχές του 14ου αιώνα. Είναι σταυροειδής, εγγεγραμμένος, με κλειστή περιμετρική στοά που α-

πολήγει σε δύο συμμετρικά παρεκκλήσια. Στα χρόνια του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Β' (1481-1512) μετατράπηκε σε τζαμί.

5. Ένα παληκάρι πάνω σε άσπρο άλογο... τεράστια σαύρα· πρόκειται για την τυπική απεικόνιση του Αγίου Γεωργίου.

6. Το δίστιχο ανήκει στο ακριτικό τραγούδι «Γιάννης και Δράκος» (Βλ. Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια, Βασική Βιβλιοθήκη, σειρά πρώτη, τόμος Α', 1958 — Παράλληλα Κείμενα σσ. 381-382).

Σχόλιο

Από ένα ταπεινό λουλούδι (το λειρί του πετεινού) και τις μεταμορφώσεις του στην παιδική του φαντασία αφορμάται ο αφηγητής στο

διήγημα αυτό. Ξετυλίγοντας μνήμες από το πατρικό σπίτι, από γωνιές της γενέθλιας πόλης και ενώνοντας τες συνειρμικά με έναν περίπατο, με την εικόνα του Αη-Γιώργη, με απλές καθημερινές εικόνες, μεταγίζει κάτι από τη γλύκα της παιδικής αθωότητας στο πικρό παρόν ενός τόσο αλλαγμένου κόσμου γύρω του.

Ερωτήσεις

- 1. Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα σας δημιουργεί η επιλογή του ακριτικού δίστιχου από τον αφηγητή; Να αξιολογήσετε την αισθητική, νοηματική και λειτουργική του ενσωμάτωση στα συμφραζόμενα του κειμένου.**

- 2. Ενώ τα περισσότερα πεζογραφήματα του Γιώργου Ιωάννου είναι γραμμένα σε πρώτο πρόσωπο, στο παρόν κείμενο ο αφηγητής επιλέγει το δεύτερο πρόσωπο. Ποιοι λόγοι, κατά την κρίση σας, υποβάλλουν αυτή την επιλογή; Το αποτέλεσμα τη δικαιώνει;**
- 3. α. Δείξτε πώς οι μεταμορφώσεις που υφίσταται «το λειρί του πετεινού» στον εσωτερικό κόσμο του αγοριού, σχετίζονται και τροφοδοτούνται από την πραγματικότητα που ο μικρός ανακαλύπτει. β. Ένα παρόμοιο ερέθισμα είναι δυνατόν να λειτουργήσει με ανάλογο τρόπο σ' ένα σημερινό παιδί ή μήπως η εποχή μας λειτουργεί διαφορετικά για την παιδική φαντασία;**

«Καμάρα», 1936, έργο του Πολύκλειτου Ρέγκου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 6ου ΤΟΜΟΥ

- **ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ**
Εισαγωγή.....11
Κείμενα- Σχόλια – Ερωτήσεις.....21

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

**Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από
δικαιώματα (copyright), ή η χρήση
του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς
τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου.**